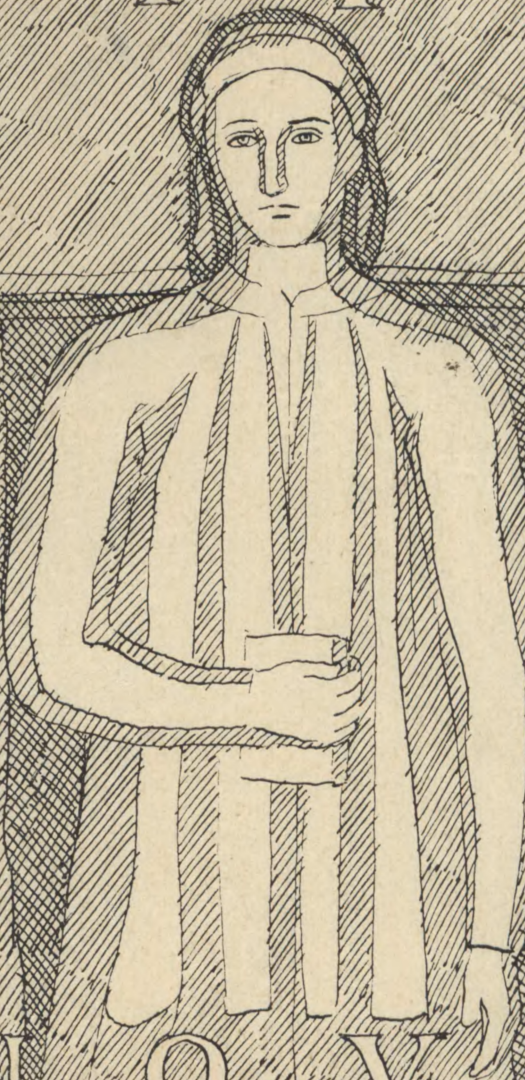

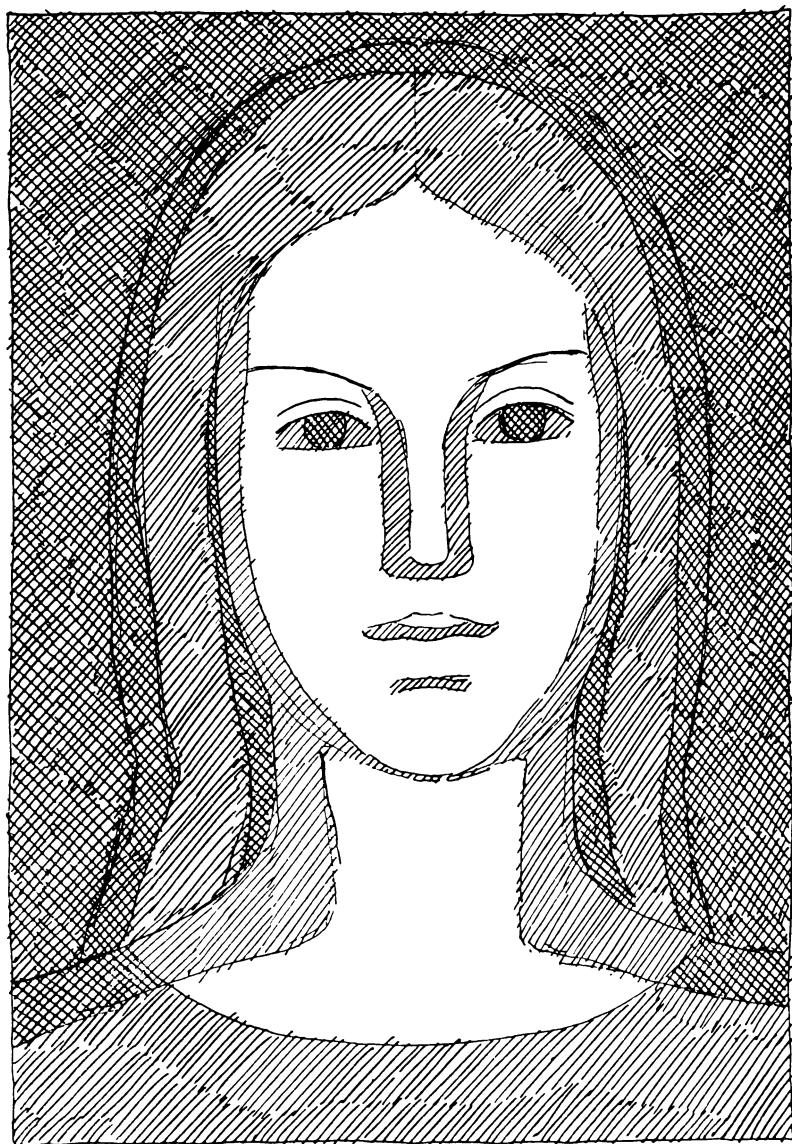
V I T A

N O V A

DANTE ALIGHIERI VITA NOVA

ДАНТЕ АЛІГ'ЄРІ НОВЕ ЖИТТЯ

ДАНТЕ АЛІГ'ЕРІ

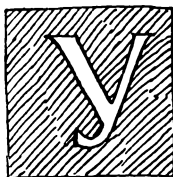
VITA NOVA

НОВЕ ЖИТТЯ

ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ДНІПРО» КИЇВ — 1965

Художник *Г. І. Гавериленко*

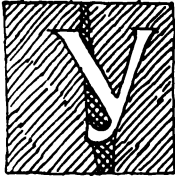
VITA NOVA

тому місці книги моєї пам'яті, перед яким небагато можна було б прочитати, стоїть заголовок:

«Incipit vita nova».

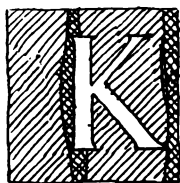
Під тим заголовком знайшов я слова, що маю намір їх переписати до сеї книжечки; коли й не слова, то принаймні їхню сутність.

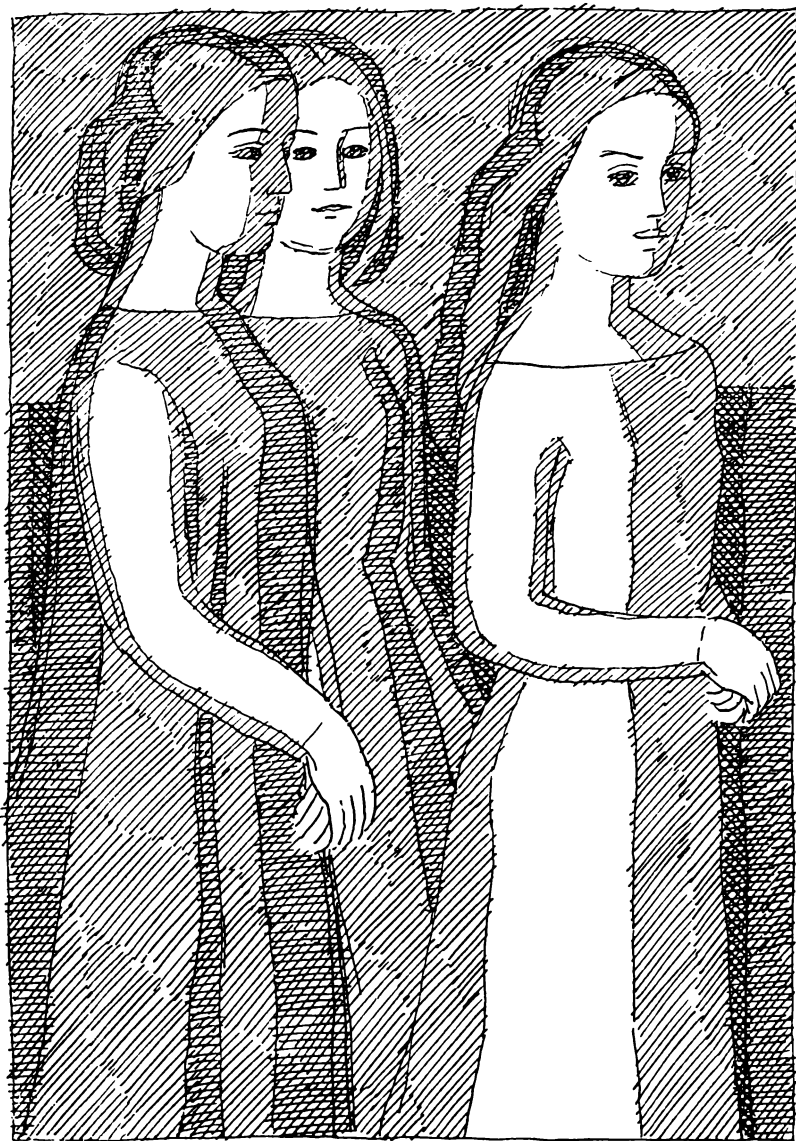
дев'яте по моему народженні обернулось небо ссайва майже до вихідного місця, немов само по собі кружляючи, коли моїм очам явилась уперше преславна панна мого серця, яку багато хто звав Беатріче, навіть не знаючи, що так її справді слід звати. Вона була вже на сьому світі стільки, що за її час зоряне небо пересунулося на схід на одну з дванадцятьох поділок ступеня: отож вона явилася мені майже на початку свого дев'ятого року, а я бачив її майже на приконечті мого. Вона явилась прибрана в найшляхетніший шарлатовий колір, лагідний та голий, прикрашена й опасана, як личило її молодесеньким літам. Тут правдиво кажу, що дух життя, який домує в найпотаємнішій світличці серця, зачав тремтіти так сильно, що об'явився в несамовитому киданні живчика; і, тремтячи, сказав такі слова: «*Ecce deus fortior me qui veniens dominabitur mihi*». І тут дух плоті, що домує в світличці, куди всі почуттєві духи несуть своє сприймання, почав чудуватися немало і, мовлячи надто до зорових духів, сказав такі слова: «*Apparuit jam beatitudo vestra*». Тут природний дух, що домує там, де відбувається наше живлення, почав плакати і, плачучи, сказав такі слова: «*Heu miser! quia frequenter impeditus ego deinceps*». Віднини й надалі, кажу вам, Кохання заповонило мою душу, яка одразу до нього прихилилася, і зачало брати наді мною таку силу і таку владу, яка йому дала моя уява, що мені довелося справляти геть усі його схотіння. Воно мені

казало не раз, аби я ходив виглядати се молодесеньке янголя: отож у своєму мальстві багато разів ходив я його виглядати і бачив такі шляхетні та хвальні прикмети, що правдиво про неї можна сказати такими поета Гомера словами: «Вона здавалася дочкою не смертної людини, а бога». І хоч її образ, який завше пробував зі мною, став у Коханні звагою, аби панувати наді мною, одначе він був такої шляхетної чесноти, що ні разу не попускав Коханню орудувати мною без вірної поради розуму в тому випадку, коли такі поради було б пожиточно вислухати. Та оскільки загаяння в почуттях та вчинках з такого молоду видається декому пустою байкою, я кидаюся сього і, поминувши багато речей, які можна було б витягти звідти, звідки з'явилися й сі, перейду до слів, записаних у пам'яті під великими розділами.

II

коли збігло стільки днів, що вийшло саме дев'ять літ після звишписаної появи тієї найласкавішої панни, в останній з тих днів сталося, що та чудовна панна явилась мені вбрана в білий-пребілий колір, поміж двох милих дівчат старшого віку; і, проходячи вулицею, вона звела очі в той бік, де я стояв геть сторопілий; і зі своєю несказанною ласкавістю, яка нині винагороджена в вічному житті, привітала мене так добродібно, що я, здавалося, досягнув межі блаженства. Година, коли найсолодше її вітання досягло мене, була саме дев'ять година того дня; а що то було вперше, коли її слова дійшли мого слуху, я дознав такої втіхи, що, як сп'янілий, покинув людей, і усаїтнівся в своєму покої, та почав думати про ту найпоштивішу.

III

умаючи про неї, заснув я тихим і солодким сном, у якому мені було уроче видиво; здавалося мені, неначе я бачив у своєму покої огнистого кольору хмару, а за нею я розпізнав постать якогось пана, страшного, як поглянути. І здавався мені він такий веселий, що се було диву гідне. Він говорив довго, але я збагнув небагато з його мови, і між іншим таке: «Ego dominus tuus». На руках у нього, я бачив, буцімто заснула нага дівчина, завинена легенько в ясно-червоне покривало; придивившись дуже пильно, я впізнав панну, котра перед днем зволила зі мною привітатись. В одній зі своїх рук нібито тримав він якусь річ, що вся полуменіла; і неначе він мовив такі слова: «Vide cor tuum». І, постоявши трохи, він начебто розбудив ту, що спала; і проявив таке високомовство, яке спонукало її вкусити тої речі, котра полуменіла в його руці: і вона вкусила несміливо. Небавом його веселість обернулася найгіркішим плачем; і плачучи так, знову підняв ту панну на руки і разом з нею, здавалось мені, наче полинув у небо; я вже дознав такої великої туги, що мій легкий сон не міг витримати й урвався, і я прокинувся. І одразу зачав я міркувати; і збагнув, що година, о котрій мені те видиво явилось, була четверта година ночі; отож, видима річ, то була перша година останніх дев'яти годин ночі.

Роздумуючи над тим, що мені явилось, я поклав собі ознаймити сє багатьом із тих, хто був славетним трубадуром доби; а що я вже чувся на силі komponувати вірші, то намис-

лив написати сонета, в якому привітав би всіх вірних Амурові та, прохаючи їх витлумачити моє видиво, описав би їм те, що мені привиділось уві сні. І я тоді почав сього сонета:

[СОНЕТ 1]

Усім, хто може зрозуміть поета,
В чиїх серцях горить любовний жар,
Над ким Кохання — вищий Володар, —
Я віддаю на суд цього сонета.

Було за третю ночі. Ще планета
Спокійне світло кидала з-за хмар.
Як раптом я відчув страшний удар:
Зійшло Кохання, мов лиха прикмета.

Здавалося веселим. На долоні
Моє тримало серце, на руках —
Красуню, заповиту в покривало.

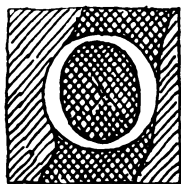
Нараз дало вкусить покірній донні
Палаючого серця, і — о жах! —
Побачив я: Кохання заридало.

Сей сонет поділяється на дві частини: в першій я вітаю та прохаю відповіді; у другій пояснюю, на що слід відповісти. Друга частина починається так: «Було за третю ночі».

На сонет сей відповіло багато і в усякому розумінні: поміж інших відповідачів був той, кого я називаю першим із моїх приятелів; він скомпонував тоді сонета, що починається: «Здається, всю довершеність ти бачив». Твір став початком приятелі між ним і мною, коли йому стало відомо, що вірші послав йому я. Правдивого значення розказаного сну тоді не розгадав ще ніхто, а тепер воно зрозуміле навіть найпростішим.

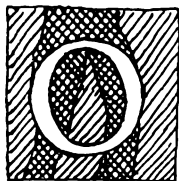

З часу видива моєму природному духові почало щось вадити, бо душу обсіли думи про ту найлюбішу; невдовзі я став такий кволий та недужий, що багато друзів турбувалися моїм виглядом; і багато хто, сповнившись цікавості, вже намагався довідатися од мене те, що я волів потаїти од усякого. І я, укмітивши лихий замір у їхніх розпитах, волею Кохання, яке посиляло мене до розуму за порадою, одказував їм, що то Кохання правує так мною; казав же про Кохання, бо носив на своєму виду такий його знак, що годі було крити-ся. І коли мене питали: «До кого ж ти відчуваєш кохан-ня?» — я тільки дивився на них посміхаючись і нічого не від-повідав.

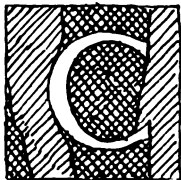
Одного дня трапилося, що та найпоштивіша сиділа там, де лунають слова про Царицю слави; а я був на такому місці, звідки міг бачити мою втіху: посередині між нею та мною, по прямій лінії, сиділа одна мила донна, вельми гожа з лица, яка на мене безперестанку позирала, дивуючи з моїх поглядів, що буцімто спочивали на ній; тим-то багато хто зауважив її зори. І так були того певні, що, залишаючи те місце, я чув, як позад мене казали: «Глянь, як та панна примушує страждати сього юнака». І називали ім'я тієї, котра сиділа на середині прямої лінії, що йшла від найлюбішої Беатріче та закінчувалася в моїх очах. Тоді я зовсім заспокоївся, переконавшись, що моя таємниця не була зраджена моїм виглядом того дня; і одразу надумав зробити ту милу дівчину основою правди; і не за довгий час так поступив у сьому, що моя таємниця неначе стала відома більшині тих, хто говорив про мене. Тією дівчиною я прикривався кілька років і місяців, і щоб змусити ще більше повірити інших, я написав для неї кілька віршованих дрібничок, які маю намір перенести сюди лиш остільки, оскільки в них мова мовиться про ту найлюбішу Беатріче; тим-то я знехтую їх усі, за виїмком якого віршика, що може вийти їй на хвалу.

VI

тож, коли та дівчина була за ослону такого кохання, як моє, прикинулося мені бажання згадати ім'я своєї найлюбішої, супроводячи його багатьма іменами дівчат, і надто іменем тієї милої дівчини; і взявши імена шістдесяти найвродливіших донн того міста, де моя панна прийшла на світ волею всевишнього, я скомпонував послання у формі сервентези, якої тут не наводжу; я б і зовсім про неї не згадав, аби лише не на те, щоб ознаймити диво: ні під яким іншим числом не захтіло стати ім'я моєї панни, як саме під дев'яткою між усіх імен тих донн.

VII

талося так, що дівчина, якою я стільки часу прикривав свій потяг, мала поїхати з того міста і вирушити в далекі краї; тому я, майже перестрашений, що згубив таку гарну заслону, зажурився, і навіть дужче, ніж міг перед тим сподіватись. І думаючи, що, коли я не говоритиму про її від'їзд доволі жалібно, люди скоро дізнаються про моє вдавання, намислив я вилити журбу в сонеті, який пишу тут, бо моя панна була безпосередня причина деяких слів, що були в сонеті, як се і впливає кожному, хто розуміє його. І тоді я склав сього сонета, що починається:

[СОНЕТ 2]

Погляньте всі, хто йде шляхом Кохання, —
Скажіть, чиї страждання
Такі нестерпні, як печаль моя?
Самі ви дійдете переконання
Після мого признання,
Що ключ скорбот, що їх оселя — я.

А знав же я любові раювання,
Як без журби й зітхання
Минала днів солодких течія,
І чув я шепотіння й дивування,

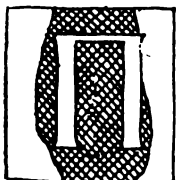
На долю нарікання.—
Моя щаслива, більше нічия.

Та зникло щастя те, його й не жди,
Бо вже й скарбів кохання більш немає.
Даремно зір шукає —
Поділись де, чи сховано куди?

Як той злидар, що від людей ховає,
Соромлячись, убогості сліди,
Так зовні я радий,
А жаль безмежний серце крає й крає.

Сей сонет має дві головні частини, а саме: в першій я вдаюся до вірних Амурові такими словами пророка Ієремії: «O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus»,— і прошу їх, щоб мали ласку вислухати мене. У другій розповідаю, як підняло мене Кохання, але з іншим розумінням, ніж те, що випливає з прикінцевої частини; і кажу, що я втратив. Друга частина починається так: «А знав же я любові раювання...»

VIII

о від'їзді тієї милої дівчини до вподоби було володареві янголів покликати до слави своєї одну юну і шляхетну донну, люблену од усіх у названому місті; я бачив, як її тіло лежало бездушне в колі багатьох дівчат і як вони гірко її оплакували. І от, згадавши, що я бачив її колись у товаристві тієї найлюбішої, я не здолав стримати сліз; і, плачучи, я намислив написати кілька слів про її смерть на згадку того, що я її якось бачив з моєю панною. І саме се я згадав у першій частині тих слів, що написав, отож сее ясно кожному, хто розуміє; і я скомпонував такі два сонети; один починається: «Кохання плаче...», а другий: «Жорстока смерте...»

[СОНЕТ 3]

Кохання плаче — плачте, хто кохає.
Воно між донн — ридає кожна з них.
Йому болять печалі донн сумних —
Воно свій плач до їхніх долучає.

Смерть подихом жорстоким обпікає
Обличчя юне, біле наче сніг.
Застигло серце; ніч в очах ясних,
Лиш честь і після смерті не зникає.

Це марна річ — Кохання потішати;
По вмерлій плач його, його зітхання,—
Зникає прах краси в мертвотній млі.

Зорить у небо втілене Кохання:
Вже та душа вдягла блаженства шати,
Що вчора ще раділа на землі.

Сей сонет поділяється на три частини. У першій я зову і закликаю всіх вірних Амурові плакати; кажу, що володар їхній плаче, і кажу, що, почувши причину його плачу, вони повинні вислухати мене прихильніше; у другій я розповідаю за саму причину, у третій кажу за честь, якою Амур ушанував ту дівчину. Друга частина починається так: «Йому болять печалі донн сумних...», третя так: «Це марна річ — Кохання потішати...»

[СОНЕТ 4]

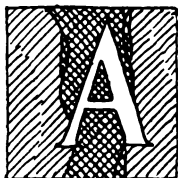
Жорстока смерте, ворог співчуття ти,
Скорботам всім ти — мати,
А нам — суддя, що слів не визнає.
У мене серце тугою потяте,
Втомився я блукати,
Тебе ж — клястиму, скільки сили є.

Минає у біді життя моє.
Із туги постає
На тебе гнів — я змушений страждати
З вини твоєї, — це належить знати
Тим, хто на чати
Біля Кохання трепетно стає.

Ти вбила ніжність, що з життям спливе.
Чеснота вища у душі невинній.
Думки дитинні
Любовних втіх не знали ще сливе.

Імення донни тут не оживе;
Її лице — в пісеннім швидкоплинні.
Той, хто не варт спасіння,
Її ім'я ніколи не назве.

Сей сонет поділяється на чотири частини: у першій частині я називаю смерть належитими їй іменами; у другій, мовлячи про неї, кажу за причину, яка спонукає мене її ганити; у третій ганю її; у четвертій удаюся словами до непевної особи, яка, однак, для мене цілком певна. Друга частина починається так: «У мене серце...», третя: «Минає у біді...», четверта: «Той, хто не варт спасіння...»

А проте за кілька день по тієї дівчини смерті трапилося мені поїхати зі згаданого міста і податися в той бік, де жила шляхетна донна, моя оборонниця, дарма що їхати я мав ближче, аніж було до неї. І хоч я подорожував у великому товаристві, мандрівка була мені така нелюба, що зітхання не могли розвести журби, яка в'ялила серце, бо воно віддалялося од своєї втіхи.

І от найсолодший владар, що панував наді мною завдяки чесноті тієї найшляхетнішої панни, постав у моїй уяві мандрівцем, легко вбраним, у легенькому запиналі. Він здавався мені зажурений і дивився долу, інколи зори його нібито спочивали на гарному та бистрому та прозірчастому потокові, що спливав край шляху, де я їхав. І мені здалося, що Кохання гукнуло на мене і мовило такі слова: «Я прийшло від тієї донни, яку ти довший час мав за опору; до неї ти більше не повернешся; бо серце, яке слугувало їй, я понесу до іншої донни, яка буде тобі за оборонницю так само, як була та. (І воно назвало її на ім'я, отож я добре взнав її). Однак коли б тобі заманулося передати що-небудь із сих слів, що я тобі сказав, — передай сє так, щоб не зрадити уданого кохання, яке ти виявляв до тої і яке мусиш виявляти до іншої». Сказавши так, моє видиво нараз пропало; і, мовбито помінившись з лиця, їхав я далі верхи того дня у великій задумі і все зітхав. Другого дня я почав про сє такого сонета, що починається:

[СОНЕТ 5]

Я вчора їхав верхи на коні,
Нудним шляхом зморився до знемоги.
І враз Кохання стрів серед дороги
В легкому подорожньому вбранні.

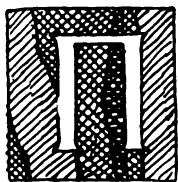
Воно пахолком видалось мені:
Згубило пана і блукає, вбоге,
Іде самотнє, дивлячись під ноги,
І очі в нього стомлені й сумні.

Воно мене гукнуло на ім'я
І мовило: «З далекого я краю.
Хоч серце віддавав мені сповна ти,

Віднині іншій будеш слугувати».
І зникло. І збентежений до краю,
Ніяк не міг отямитися я.

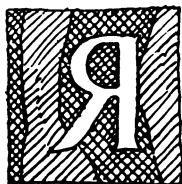
Сонет сей має три частини: у першій я кажу про зустріч з Коханням і яким воно видалось мені; у другій переказую його слова, хоч не всі, зі страху зрадити свою таємницю; у третій кажу, як воно зникло. Друга починається так: «Воно мене...», третя так: «І зникло».

X

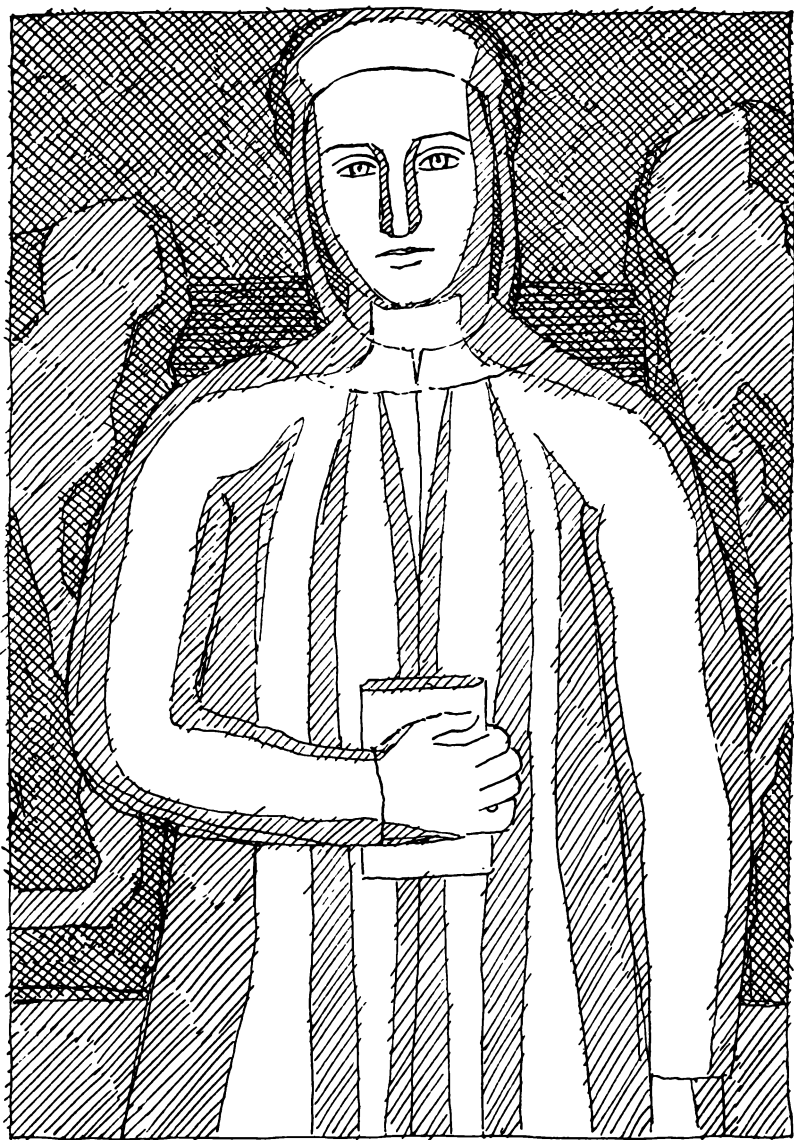

Повернувшись, я почав шукати ту донну, яку мій повелитель назвав мені на шляху зітхання. Та щоб не розводитися широко, скажу, що не за довгий час вона мені стала такою обороною, що багато людей пащекувало про те вже непристойно; і я не раз тяжко задумувався. З тієї причини, себто з обмови та поговору, яким мене оганьблено, та найшляхетніша, що була нищителькою пороків і царівною цноти, йдучи якимсь вулицею, не сподобила мене найсолодшого вітання, в якому була вся моя втіха. І, трохи одбігши од сеї оповіді, я хочу пояснити, як добротливо впливало на мене її привітання.

XI

кажу, що коли вона з'являлась деінде і я міг сподіватися на її чудовний привіт — ні на кого не мав я серця; навпаки, мене поймало полум'я милосердя, що змушувало дарувати всякому кривдникові моему; і коли б хто попросив мене тоді про щось, то з покровом покори на лиці я відповів би йому єдиним словом: «Кохання». І коли вона була близька до привіту, то дух Кохання, притлумлюючи всі інші почуттєві духи, штовхав уперед кволих духів зору і казав їм: «Ходіть ушанувати панну вашу», — а сам ставав на їхнє місце. І якщо хто не хотів побачити Кохання, то міг би впізнати його, звернувши увагу на трепет очей моїх. Коли найшляхетніша панна віддавала на добридень, Кохання не тільки не перешкоджало моему нестерпному раюванню, але й само неначе з надміру розкошів ставало таке, що тіло моє, над яким воно тоді цілком панувало, часто рухалося лише як щось безживне. Отож явнісінько, що її уклін був для мене втіхою, яка багато перевищувала мою змогу.

XII

епер, повертаючись до розповіді, скажу, що як мені відмовлено моєї втіхи, я вкпнувся в таку журбу, що, тікаючи від людей, усамітнився росити землю прегіркими слізьми, а як слъози трохи втипилися, я подався до своєї оселі; там, де я міг побиватися і мене б ніхто не почув. І тут, волаючи до милосердя пані добрих звичаїв, я сказав: «Кохання, допоможи вірному твому», і заснув, як побите дитинча, в слъо-зах. І трапилося, сливе посередині мого сну, що здалось мені, ніби я бачу в своїй оселі хлоп'я, яке сиділо коло мене, вбране в білі-пребілі шати; з вельми замисленим лицем воно дивилося туди, де я лежав; і так подивпллося на мене, що здалося мені, ніби воно з зітханням окликнуло мене і повело таку річ: «Fili mi, tempus est ut praetermittantur simulacra nostra». Тоді здалося мені, начебто я його впізнав, бо воно окликнуло мене так, як зчаства в моїх снах уже окликало мене. І, позирнувши на нього, я нібито побачив, що воно жалібно плаче і нібито чекає від мене якихось слів; і от насмілившись, я зайшов з ним у розмову і сказав: «Пане благородства, чого ти плачеш так ревно?» Воно ж одказувало мені так: «Ego tamquam centrum circuli, cui simili modo se habent circumferentiae partes; tu autem non sic». Тоді, поміркувавши над його словами, здалося мені, що воно одказало мені вельми тьмяно, отож я примусив себе обізватись і сказати такі слова: «Про що се, пане, ти говориш так тьмяно?», а воно мені одказує простона-

родною мовою: «І не питай більше, ніж вийде тобі на користь». І ось почав я тоді міркувати з ним за привіт, в якому мені відмовлено, і спитав, яка тому причина, а воно відказало так: «До нашої Беатріче дійшли чутки, що донна, котру я назвав тобі на шляху зітхання, зазнала через тебе якоїсь кривди. І тому найшляхетніша, ворожа всякій кривді, не сподобила тебе привіту, остерігаючись і себе наразити на кривду. А що їй, можливо, почасти відома твоя таємниця, і то вже здавна, я бажав би, щоб ти скомпонував кілька віршів, у яких оповів би про владу, яку я взяв над тобою через неї, і про те, що ти належав їй з самого малку. У свідки ж поклич того, хто про тебе гаразд знає; і скажи, що ти прохаєш його повідомити її про тебе; а я, що і є він, то залюбки скажу про тебе їй, тож вона дізнається про твій поваб і, дізнавшись, поцінує і речі огудників. І всі слова ти розстав так, щоб вони були ніби посередниками, але не вдавайся до неї просто, бо се не подоба. І стережися посилати їх без мене деінде, але оздоб ніжною дзвінкістю, в якій я буду щоразу, як у сьому зайде потреба». І, сказавши ті слова, воно зникло, і я прокинувся. Поміркувавши, збагнув я, що те видиво явилось мені о дев'ятій годині дня; і я намислив, перш ніж вийти з покою, скомпонувати баладу, в якій вчинити так, як велів мій пан; і от я написав таку баладу, що починається:

[Б А Л А Д А]

Іди, баладо, й віднайди Кохання
І разом з ним, як дух моїх страждань,
Перед моєю донною постань,
Щоб не відкинула мого прохання.

Твої слова поштиві і прості,
Тому ходити всюди

Без товариства ти могла б, та все ж
Твоїм провідником на сій путі
Нехай Кохання буде —
Лишень у нього поміч ти знайдеш,
Бо та, кому благання понесеш,
Від мене відхилилася душею,
Якби сама ти стала перед нею,
Вона б твоїм не вірила словам.

До неї солодко промовиш ти,
Збудивши серце чуле,
Щоб жаль озвався в нім замість образ:
«Благає той, що слав мене сюди,
Щоб ви його збагнули...
За нього хочу я просити вас:
Його ж Кохання змушує не раз
Мінитись на лиці, впадати в сором,
Вклонятись іншій перед вашим зором,
Та серце його завжди вірне вам».

Скажи їй так: «Він став благословен,
Вас вірно покохавши.
І вірністю душа його міцна,
І мислею він кожною ладен
Вам слугувати завше!»
В Кохання вічного, що правду зна,
Нехай про все розвідає вона,
Якщо не вірить в слово се одверте,
Або нехай звелить мені померти —
Ту ж мить я попрощаюся з життям.

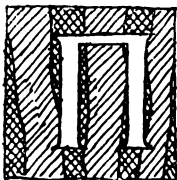
І до Кохання ти зверни слова —
Нехай воно з тобою
Відмову супокійно зустріча.

Скажи: «Благаю віршем, що співа,
Не відступай з мольбою,
Рятуй з біди свого послугача!»
Коли ж вона усе мені проща,
Хай полетить до мене втіха радо.
В дорогу вирушай, моя баладо,
Іди назустріч радісним вістям!

Поділ балади. Ся балада поділяється на три частини: в першій частині я кажу їй, куди вона простує, й осмілюю її, щоб ішла впевнено, та вказую, яке товариство їй пристало, коли вона хоче простувати впевнено й безпечно; у другій кажу їй, що треба передати; у третій дозволяю вирушити в дорогу, коли захотя, віддаючи її шлях у руки долі. Друга частина починається так: «До неї солодко...», третя так: «В дорогу вирушай...»

Дехто може дорікати мені і сказати, що незрозуміло, до кого звертається моя мова у другій особі, оскільки сама балада не інше що, як ті слова, які я кажу; тому я одказую, що ту тьмяність я намагався усунути і розтлумачити у ще тьмянішій частині сієї книжечки: і тоді теє зрозуміє всяк, хто має сумнів і хто хотів дорікати мені.

XIII

ісля того пом'янутого вище видава, коли вже складено слова, які Кохання повеліло мені сказати, почала мене опадати й побивати сила розмаїтих дум, і кожна сливе необорно; серед тих дум чотири, здавалося мені, найдужче порушували супокій життя. Одна з них була така: добре панування Амура, бо воно відвертає вірних йому від усякого лиха. Друга була така: ні, не добре панування Амура, бо що більше віри йме вірний йому, то важчі та гіркіші хвилини доводиться йому зазнавати. Ще інша була така: ім'я Амурове так солодко слухати, що неспромога, здається мені, щоб воно діяло опроче, як у тому разі, коли імена гódяться з названими речами, як про сєє написано: «*Nomina sunt consequentia rerum*». Четверта така: панна, за яку Кохання так ганить тебе, не така, як інші панни, щоб легко було зворушити їй серце. І кожна з сих дум так брала гору наді мною, що силувала мене зупинятися, як того, хто не знає, якою дорогою податися, і хто хоче йти, але не знає, куди йому піти. І коли я сподівався віднайти спільну їм усім дорогу, себто таку, де всі вони б могли бути поспіль, то ставала та дорога ще неприхильніша до мене, себто вимагала, щоб я викликав Милосердя і віддавав себе в його руки. І ось у такому настрої мене взяло бажання написати вірша: і склав я тоді такого сонета, що починається:

[СОНЕТ 6]

В думках моїх — Кохання лиш одне.
Думки — суворі й милі — розмаїті,
Нуртують виром у моєму світі,
Лякаючи і пестячи мене.

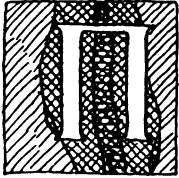
Одні — моїх надій лице ясне,
А інші — лиш слізьми моїми вмиті.
Страх вічний ті думки несамовиті
До Милосердя кличе і жене.

Тепер не знаю вже, куди іти,
Що мовити віднині, вже не знаю.
Кохання, ти спрямуй мої сліди.

Коли ж погоджуся із усіма я,
Тоді покличу ворога сюди:
Мадонно Милосердя, захисти!

Сей сонет на чотири частини поділяється: у першій частині я кажу і показую, що всі мої помисли про Кохання; у другій кажу, що вони розмаїті, та розповідаю про їхню розмаїтість; у третій кажу, в чому вони годяться одне з одним; у четвертій кажу, що, хотівши говорити про Кохання, не знаю, звідки й підступитися; коли ж намагаюся підступитися звідусіль, то доводиться мені кликати недруга мого мадонну Милосердя: я кажу «мадонна» ніби в згiрдному звороті мови. Друга частина починається так: «Думки — суворі й милі — розмаїті...», третя так: «Страх вічний...», четверта так: «Тепер не знаю вже, куди іти...»

XIV

ісля змагання розмаїтих дум сталося, що та найлюбіша прийшла в одне місце, де зібралось чимало шляхетних донн; у те місце і мене доправила одна заприязнена особа, думаючи розважити мене тим, що приведе мене туди, де стільки донн являло свою вроду. Я ж, майже не відаючи, куди мене приведено, і довірившись особі, що проводила свого приятеля до крайніх меж буття, сказав: «Пощо прийшли ми до сих донн?» А він мені й каже: «Для того, щоб гідно слугувати їм». Направду ж було те, що вони зібралися сюди до однієї шляхетної панни, яка того дня вінчалася, і тому звичаєм того міста випадало їм товаришити їй у першій трапезі, яку вона вряджала у домі свого молодого мужа. І от я, гадаючи потішити свого приятеля, поклав догодити панні та її товариству. І скоро я ухвалив свій рішенець, як відчув, що дивний трепет почався в моїх грудях, з лівого боку, й одразу перекинувся на все тіло. І от я кажу, що ніби ненароком прихилився до настінного малювання, яке обкружувало ту оселю, і, опасуючись, коли б інші не зауважили мого трепету, звів я очі і, глянувши на донн, узрів поміж них найлюбішу Беатріче. Мої чуття були такі приголомшені силою, яку взяло Кохання, побачивши себе так близько від найлюбішої панни, що не лишилося живого нічого, окрім духів зору, та й ті були далеко від свого знаряддя, бо Кохання завволило стати на їхнє найшляхетніше місце, щоб зорити на ту чудовну панну; і хоч

я став уже інший, ніж перше, все ж вельми мені дошкуляли ті малі духи, що дуже бідкалися й казали: «Коли б не зігнала нас вона з нашого місця, могли б ми споглядати чудовні прикмети тієї панни, як се чинять інші, подібні до нас». І от багато з тих донн, постерігши в мені одміну, почали чудуватися; і в балачках глузували з мене вкупі з тією найлюбішою; тоді, зауваживши сєє, мій приятель, і спочувавши мені, узяв мене за руку і, повівши пріч од тих донн, спитав, що мені таке. Коли ж я трохи перепочив і мертві чуття мої воскресли, а вигнані повернулись у свою обладу, я сказав своєму приятелю такі слова: «Я вступив до тієї частини життя, де незмога йти вже далі, якщо хочеш вернути». І, покинувши його, я повернув до оселі сліз, де, плачучи і стидаючись, сказав сам до себе: «Аби та панна знала про мій стан, вона, гадаю, не кпила б із мене, а, очевидно, живий жаль узяв би її». І, журачись так, я намислив скомпонувати слова, в яких, удаючись до неї, пояснив би причину моєї одміни й сказав би, як добре мені відомо, що вона не знала її, а коли б знала, то, гадаю, і всім іншим би зробилося шкода мене, і поклав я сказати те, що якось би було внесено їй у вуха; отож я написав сонета, що починається:

[С О Н Е Т 7]

Своєму товариству на догоду
Кепкуєте ви з мене повсякчас.
Чому ж здаюся дивним я щораз,
Коли милуюся на вашу вроду?

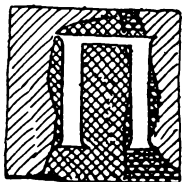
О, знали б ви! Можливо, в нагороду
Я не дістав би тих гірких образ.
Бо це ж Кохання, лиш забачить вас, —
Ляка мене, як не лякало зроду.

Воно ввірвалось до чуттів моїх.
Одних скаравши, інших геть прогнавши,—
Зорить на вас і ввечері, і вранці.

Тому-то я з лица мінюся завше.
Але й тоді я добре чую їх,
Я чую, як квилять мої вигнанці.

Сього сонета я не поділяю на частини, оскільки поділ робиться лише на те, щоб виявити розуміння поділеного вірша, тим-то, мавши на оці, що з тієї повищої причини він явнісінський і немає потреби ділити. Правда, поміж слів, що висвітлюють причину виникнення сього сонета, написано й тьмаві слова, а саме там, де я кажу, що Кохання карає всіх моїх духів і тільки духи зору лишаются при життю, але далеко від свого знаряддя. Але сю тьмавість незмога усунути для тих, хто не спізнав подібного Кохання. Для тих же, хто спізнав його, ясно те, що впливає з тьмавих слів; тим-то не випадало тлумачити таку тьмавість, оскільки мої слова були б тоді марні та недоречні.

XV

о моїй новій одміні мене опанувала невідступна думка, яка не покидала мене і не давала мені спокою ні на мить у міркуваннях із собою самим: «Якщо ти робишся такий смішний коло тієї панни, то навіщо ти шукаєш нагоди побачити її? Допустимо, вона вдалася до тебе з питанням — що ти міг би відповісти, аби навіть запанував над собою?» Відповідь давала інша покірنا думка: «Аби я й не губилася і була б така невимушена, що могла відповісти, я сказала б їй, що скоро уявляю я собі чудовну її вроду, постає мені бажання побачити її, й такої воно сили, що вбиває і гамує в моїй пам'яті все, що могло б повстати проти неї: тим-то не повстримують мене колишні тортури від поривання побачити її». І от, спонуканий такими думками, я намислив скласти кілька слів, у яких, перепросивши її за той докір, розповів би також, що стається мені коло неї. І я скомпонував такого сонета, що починається:

[СОНЕТ 8]

Бентежність гине в прірві темноти,
Коли поблизу вас я стану, зоре.
Любові слово чую я суворе:
«Тікай від неї, бо загинеш ти!»

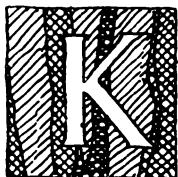
Шукають пальці злякані опори,
Обличчю барви серця не знести:
Припав я до холодної плити,
Але кричить і камінь: «Горе! Горе!»

Той понесе, як сором, вічний гріх,
Хто руки відхилив мої простерті
І встояти мені не допоміг,

Коли на кпини падав я одверті,
Мов на ножі, коли недбало сміх
Ви кинули очам, що прагли смерті.

Сей сонет поділяється на дві частини: у першій я кажу, чому не можу втриматися від наближення до тієї панни; у другій кажу, що мені стається, коли я наближаюся до неї; і починається та частина так: «Любові слово чую я суворе...», друга частина поділяється ще на п'ять, відповідно до п'яти розмаїтих оповідок; отож у першій я кажу, що підказує мені Кохання з поради розуму, коли я недалеко неї; у другій пояснюю свій душевний стан виразом обличчя; у третій кажу, як я гублю весь свій спокій; у четвертій кажу, що гріх тому, хто не пожаліє мене, аби додати мені духу; в останній кажу, чому інші мусили б мати жаль, а саме через журбу, що світитись в моїх очах; журба та зникає, себо її не видно іншим, через кпини тієї панни, що заохочує сміятися, і тих, хто, може, зауважив би ту зажуру. Друга починається так: «Шукають пальці...», третя так: «Припав я...», четверта: «Той понесе...», п'ята: «Коли на кпини...»

XVI

коли я написав сього сонета, мені захотілося скласти ще вірші, в яких би я висловив чотири думки про мій стан, що його, здається, я не витлумачив. Перша з них та, що я не раз сумував, коли моя пам'ять спонукала уяву виразити собі, чим зробило мене Кохання. Друга — зчаста Кохання брало наді мною таку силу, аж у мені тільки й лишалось живого, що одна думка про ту донну; третя — коли той напад Кохання так уражав мене, що я шукав, майже пополотнілий, узріти ту панну, сподіваючись, що її вигляд оборонить мене від того нападу, і забуваючи, як мені буває з наближенням до такої втіхи; четверта та, що таке споглядання не тільки ставало мені в обороні, але вкінці притлумлювало в мені останок життя; отож я скомпонував такого сонета, що починається:

[СОНЕТ 9]

Найважча з дум довіку не мине:
Мій жаль в Коханні свій початок має.
Коли печаль охоплює мене,
Запитую: «Хто в світі так страждає?»

Кохання лиш облогу розпочне,—
Життя мене, здається, покидає.

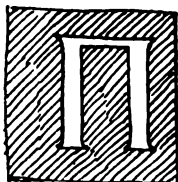
У мене тіло духом лиш міцне,
Живе мій ум, бо ймення ваше знає.

Я вирішив собі допомогти:
До вас іду, поки не зрадять сили,
Побачення вимарюючи мить.

Я хворий вами — ви б мене зцілили.
Та стріну вас я — серце затремтить,
Душа із тіла прагне відійти.

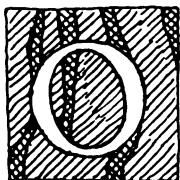
Сеї сонет поділяється на чотири частини, відповідно до чотирьох думок, викладених у ньому; а що витлумачено їх вище, я торкнувся їх лише з тим, щоб показати їхній початок; отже, друга починається так: «Кохання...», третя так: «Я вирішив...», четверта так: «Я хворий вами...»

XVII

отóму, як я написав три сонети, в яких звертався до тієї панни, я вирішив, оскільки в них розказано майже все про мій стан, замовкнути і не писати більше, бо мені здавалося, що я доволі висловився; хоч відтоді я й перестав говорити про неї, нині мені доведеться взятися до матерії нової і шляхетнішої, аніж давніше. А що привід до сієї нової матерії приємно взнати, я й розповів його якомога коротше.

XVIII

тож, оскільки з мого виду багато хто збагнув таємницю мого серця, деякі донни, що зібрались на любу розмову, знали добре моє серце, бо кожна з них бачила не раз моє збентеження. І, коли я проходив, ніби сама доля мене вела повз них, мене покликала одна мила донна, причому та донна, що мене покликала, була дуже гостра на язик; коли ж я підійшов до них і добре розгледів, що моєї найлюбішої панни з ними не було, то, наслідившись, привітався до них і спитав, чого вони хочуть. Донн було багато, ті сміялися поміж себе, ті позирали на мене, очікуючи, що я скажу, а ті перемовлялися; одна з них, звівши до мене лагідні очі і назвавши мене на ім'я, мовила такі слова: «Чому ти кохаєш свою панну, коли неспроможний дивитися їй у живі очі? Очевидячки, мета такого кохання має бути напрочуд дивовижна». І як мовлено ті слова, не лише вона, а й усі інші стали, мабуть, чекати на мою відповідь. Тоді я сказав їм такі слова: «Любі донни, метою мого кохання колись був привіт тієї панни, про яку, видимо, ви кажете, і в тому полягала втіха, яка і є метою мого бажання. Та потому, як їй була ласка відмовити мені привіту, мій володар Кохання милостю своєю зосередив усю мою втіху в чомусь такому, чого позбавити мене вже незмога». Тоді ті донни почали гомоніти поміж себе; і так само, як ми бачимо, що дощ падає впереміжку зі снігом, так мені здалося, ніби я чую, як виходять їхні слова впереміжку з зі-

тханнями. І погомонівши, сказала мені знову та донна, яка перша до мене озвалася: «Ми просимо тебе сказати нам, у чому полягає твоя втіха». Я ж, відповідаючи їй, сказав так: «У тих словах, що славлять мою панну». Тоді відказала та, що зі мною говорила: «Якщо ти сказав правду, то ті слова, які ти написав, пояснюючи свій стан, були б ужиті з якимось іншим розумінням». Тут я, міркуючи над сказаним, пішов геть, нібито стидаючись, і подався, кажучи сам до себе: «Якщо така втіха в тих словах, що славлять мою панну, то чому ж іншою була моя мова?» І от я намислив вибирати матерію до писання віднині лише таку, що була б хвалою тій найлюбійшій; і, багато міркуючи над тим, я подумав, що обрав для себе надто високу матерію: і тому не насмілювався до неї приступитися; так і провів я кілька день, бажаючи написати і боячись приступити.

XIX

а якимсь часом, коли я їхав одною дорогою, вздовж якої текла прозірчаста річка, мене по-йняло таке необорне бажання писати, що я почав думати, як мені до того приступитися; і я подумав, що не гоже мені говорити про неї опроче, як удаючись до донн у другій особі, і то не до всіх донн, а лиш які шляхетні, а не просто жінки. І от кажу, що мій язик зняв мову немов самохіть і проказав: «О донни, що спізнали вже Кохання...» Сі слова я затамив собі на превелику радість, гадаючи взяти їх за початок, і потім, повернувшись до згаданого міста і поміркувавши кілька день, я почав з такого заходу канцону, скомпоновану тим робом, який буде видно нижче в її розділах. Канцона починається:

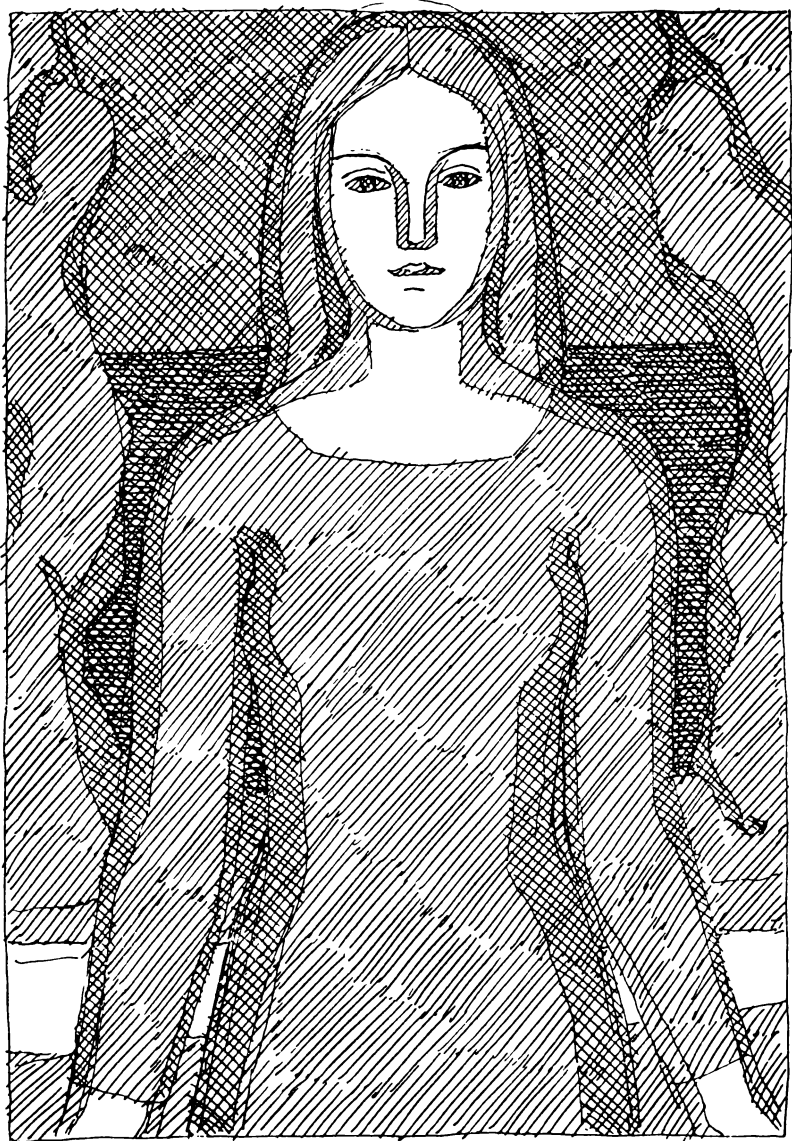
[КАНЦОНА ПЕРША]

О донни, що спізнали вже Кохання,
Про милу вам я хочу повісти.
Не з тим, щоб її велич піднести,
Але своїм думкам бажаю волі.
Кажу вам, найніжніші поривання
Повнять мене, в них стільки чистоти.
Що я, здається б, закохав світи,
Аби лиш мав сміливості доволі.
Та ні, слова високі надто кволі.

Боюся ними осквернить її,
І ось тому про помисли свої
Скажу я наздогад, та й то у колі
Закоханих дівчат і донн ясных:
Не личить інше повідать при них.

З надією благає ангел бога:
«У світі диво дивнее росте,
Тії душі проміння золоте
Сяга і в наші лазурові гладі,
Тож хай сюди їй стелиться дорога:
Без неї й небо не таке святе,
І праведники моляться за те —
Нам тільки Милосердя на заваді».
І мовив бог: «Пождіте, всі ми раді
Забрать її, та є один, хто зна,
Що не йому судилася вона,
Нехай вона в його побуде владі.
Колись він скаже в пеклі: «Душі злі,
Я найсвятішу бачив на землі».

Ту донну ждуть в небесній високості.
Ні, не злічити всіх її чеснот!
Щоб вам не бракло ніжності і цнот,
Ви з нею йдіть, бо де вона ступає,
Там крижаніють підлості і злості,
Згаса жага в серцях лихих істот.
Хто стрів її, той гине від скорбот,
Аж поки злагідніє чи сконає.
А той, хто вартий, той, хто право має
На неї глянуть, відчува в одвіт
Її блаженну силу і привіт
І в щасті горе забува безкрає.

Найвищий дар несе вона в собі:
Хто чув її, той не помре в ганьбі.

Любов питає: «А чи справді може
Така з'явитись серед смертних дів?»
Таж бог небачене створить хотів —
Це ясно всім, хто лиш на неї гляне.
Біліє перламутром личко гоже,
І свіжість, і шляхетність кольорів.
Творець лише у ній одній зумів
З'єднати всі красоти без догани.
З її очей Кохання полум'яне
Вціляє в очі кождому, хто їй
Наважиться послати погляд свій,
І серце нещасливцю тому в'яне.
В її устах малюється Любов,
Хто глянув раз, не сміє глянути знов.

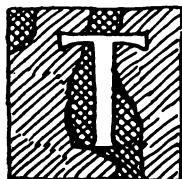
Канцоно, знаю, ти в дороги дальні
Летиш на втіху багатьом жінкам,
Та пам'ятай, зростив тебе я сам,
Дочку Кохання, ніжну і тендітну,
І всюди промовляй слова благальні:
«О, розкажіть, де ту шукати нам,
Хвала якій — оздоба цим рядкам».
Щоб не брести в мандрівку безпросвітну,
Обходь юрбу злостиву, непривітну,
Коли ж достойні жінка й чоловік,—
Від них ти не тримайся віддалік,
Нехай дорогу вкажуть заповітну,
Там знайдеш ти Кохання, з ним — її,
Повідай милій всі думки мої.

Цю канцону, щоб ліпше її втямлювати, я поділяю мудріше, ніж інші писані вище вірші, тому спершу я зроблю з неї три частини. Перша частина — то вступ до подальших слів. Друга — то виклад змісту. Третя — то ніби служебка попереднім словам. Друга починається так: «З надією...», третя так: «Канцоно, знаю...»

Перша частина поділяється на чотири: у першій я кажу, кому хочу оповісти про мою панну і чому я хочу оповісти; у другій кажу, що спадає мені на думку, коли я міркую про її високі ознаки, і що б я сказав про них, аби ставало духу; у третій кажу, як я гадаю оповідати про неї, щоб не споганитися ницим помислом; у четвертій, удаючися знову до тих, кому маю намір оповідати, я кажу, чому вдаюся до них. Друга починається так: «Кажу вам...», третя так: «Та ні...», четверта: «Закоханих дівчат...» Потім, коли я кажу «З надією...», то починаю оповідь про ту панну; і поділяється та частина на дві: у першій я кажу, що відомо про неї на небі; у другій кажу, що відомо про неї на землі, себто: «Ту донку ждуть...» Ся друга частина поділяється на дві: причому в першій я кажу про неї з погляду шляхетності її душі, оповідаючи за деякі явні добродієства, що від душі її походять; у другій кажу про неї з погляду шляхетності її, тільки оповідаючи про деякі її принади, себто: «Любов питає...» Ся друга частина поділяється на дві, причому в першій кажу про деякі принади всього її обличчя; у другій кажу про деякі принади частини її обличчя, себто: «З її очей...» Ся друга частина поділяється на дві, причому в одній я кажу про очі, в яких початок Кохання, у другій кажу про уста, в яких кінець Кохання. А щоб не подумати чогось ничого, слід читальникові згадати сказане вище, себто, що вітання сієї панни, яке є діянням її вуст, було межею моїх жадань, поки я міг тішитись їм. Потім, коли я кажу «Канцоно, знаю..», то додаю, ніби за служебку, ще одну строфу, в якій кажу, чого ба-

жаю від тієї канцони. А що останню частину збагнути легко, то я не клопочуся подальшими розділами. Правда, щоб ліпше втямкувати сю канцону, слід було б ужити ще дрібніші розділи, а проте в кожному разі, як хто не годен збагнути її з того, що вже зроблено, я не нарікатиму, якщо він і знехтує її, бо правдиво боюсь, як би не розтлумачити надто її сутність тими розділами, що зроблено, в разі виявилось би, що багато хто здолає її зрозуміти.

XX

оді, як ся канцона пішла між люди, через що один приятель почув її, побажав він попрохати мене, щоб я витлумачив йому, що таке Кохання, склавши собі, видима річ, завдяки почутим словам, вищу про мене думку, ніж то подобало б. Тому, гадаючи, що після того твору добре було б написати дещо про Кохання, а також гадаючи, що приятелеві треба догодити, намислив я зладити слова, в яких говорилося б про Кохання. І от я скомпонував такого сонета, що починається:

[СОНЕТ 10]

Мудрець повідав істину людині:
«Кохання й миле серце — річ одна,
Як душі мудрі з розумом єдині,
Отак і їх ніщо не роз'єдна».

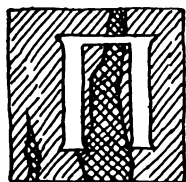
Кохання в серці робить все, що зна,
Воно — господар у своїй хатині.
Відпочиває, сонне, в самотині,
Буває — мить, буває — вік мина.

Розумна донна розцвіта красою
І вабить нею очі молоді,
Породжує незвідані бажання.

І серце вже не знає супокію.
Так само в донни юної тоді
Пробуджується вічний дух Кохання.

Сей сонет поділяється на дві частини: у першій я кажу про нього з погляду його сили; у другій кажу про нього з погляду того, як його сила проявляється в дії. Друга починається так: «Розумна донна...» Перша ділиться на дві: в першій кажу, в якій речі та сила; у другій кажу, як та річ і тамта сила творять якусь істоту і як вони стосуються одна до одної, як оболона до змісту. Друга починається так: «Кохання в серці...» Потім я кажу, як та сила проявляється в чоловікові, а далі — як вона проявляється в жінці: «Так само в донни юної тоді...»

XXI

ісля того, що я сказав про Кохання у написаних вище віршах, захотілося мені скласти ще слова на славу тій найлюбішій, в яких я показав би, як вона пробуджує те Кохання, і не тільки пробуджує його там, де те дримає, але й там, де його влади нема, вона чудесним побитом викликає його. І от я склав такого сонета, що починається:

[СОНЕТ 11]

В своїх очах вона несе Кохання,—
На кого гляне, всі блаженні вмиць;
Як десь іде, за нею всяк спішить,
Тріпоче серце від її вітання.

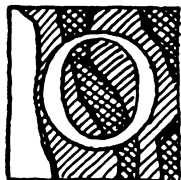
Він блідне, никне, множачи зітхання,
Спокутуючи гріх свій самохіть.
Гордия й гнів од неї геть біжить.
О донни, як їй скласти прославляння?

Хто чув її,— смиренність дум свята
Проймає в того серце добротливо.
Хто стрів її, той втішений словна.

Коли ж іще й всміхається вона,
Марніє розум і мовчать уста,—
Таке-бо це нове й прекрасне диво.

Сей сонет має три частини: у першій кажу, як та панна проявляє силу в дії, щодо найшляхетнішої частини—її очей, і те саме кажу в третій, щодо найшляхетнішої частини — її вуст; а поміж двома частинами є невеличка часточка, яка ніби кличе на поміч попередню частину і подальшу і починається так: «О донни, як їй скласти прославляння». Третя починається так: «Хто чув її...» Перша поділяється на три частини: у першій кажу, як ласкаво обдаровує вона чесною все, на що позирає; сказати так означає, що вона приводить Кохання до влади там, де його нема; у другій кажу, як робить вона чинним Кохання у серцях усіх, на кого позирає; у третій кажу, що творить вона ласкою своєю в їхніх серцях. Друга починається так: «Як десь іде...», третя так: «Тріпоче серце...» Потім я кажу «О донни...», пояснюю, кого я мав на увазі, вдаючись до донн, аби вони допомогли прославити її. Потім, коли кажу: «Хто чув її...», я кажу те саме, що сказано в першій частині, відповідно до проявів її вуст: один з них — її найсолодша мова, другий — її чудовний сміх; але я не кажу про се останнє, як воно діє на інші серця, бо пам'ять неспроможна втримати ні його, ані його дії.

XXII

після того, як збігло небагато днів (з волі преславного господа, який не відвів смерті й од себе), той, хто був родителем такого дива, яким, вочевидь, була та найшляхетніша Беатріче, йдучи з сього світу, правдиво відійшов до вічної слави. А що така розлука скорботна для тих, хто лишається і хто був приятель небіжчика, і що немає тіснішої прихильності, аніж у доброго батька до доброї дитини і в доброї дитини до доброго батька; і що та панна була несказанної доброти, а батько її, на думку багатьох і насправду, був вельми добрий — то й зрозуміло, що та панна була сповнена найгіркішого горя. А що, за звичаями згаданого міста, дівчата з дівчатами, юнаки з юнаками збиралися в таких печальних випадках, то багато донн зібралося там, де та Беатріче ревно плакала: ото ж я, бачачи, як повертається дехто з дівчат од неї, чув їхні слова про ту найшляхетнішу — як вона побивалася; і серед інших слів чув, як вони казали: «Справді, вона плаче так, що той, хто на неї погляне, мав би померти з жалю». Відтак пройшли ті донни; а я лишився в такій тузі, що кілька сльозинок зросили моє лице, ото ж я затуляв його, підносячи раз у раз руки до очей. І якби я не сподівався знову почути про неї (оскільки я був у такому місці, де проходила більшість дівчат, які од неї виходили), я сховався б одразу ж, скоро сльози заволоділи мною. Ото ж я залишився на тому самому місці, і повз мене проходили донни,

які йшли, мовлячи поміж собою такі слова: «Хто з нас міг би знову бути таким веселим, коли ми почули, як жалібно нарікає та панна». Услід за ними проходили інші донни, що простували, кажучи: «Сей плаче так, нібито бачив її, як бачили її ми». Інші, далі, казали про мене: «Гляньте, сей на себе не схожий, настільки одмінився». Так проходили ті донни, і я чув розмови про неї і про мене, такі, як я вже переказав. Невдовзі, поміркувавши, я намислив скласти слова (на це я мав достойний привід), в яких було б усе те, що я чув про сю панну; а що я охоче розпитав би їх, коли б мене не стримувала звичайність, то я й надумав зняти річ так, як начебто я їх питав, а вони відповідали. І я скомпонував два сонети; причому в першому я ставлю питання так, як у мене було бажання розпитати їх, у другому наводжу їхню відповідь, приймаючи те, що почув од них, так, як нібито вони звернулися з відповіддю. І я почав перший: «Ви, що йдете в печальному мовчанні...», а другий: «Чи ти не той, хто говорив так гоже...»

[СОНЕТ 12]

Ви, що йдете в печальному мовчанні,
Проходите покірно в тишині,—
Звідкіль простуєте, бліді й сумні?
Я бачу, ви — в скорботі ненастанній.

Чи, може, ви мою зустріли пані,
Яка з кохання сльози лле рясні?
Скажіть, о донни, правду всю мені,
Бо ви ж її красою осіянні!

Чи входили в житло ви сумовите
Моєї пані? Станьте ж, розкажіть,
Що з нею сталося,— правди не таїте!

Захвилювались ви несамохіть,
Обличчя ваше зблідло, слізьми вкриті,—
І в мене серце завмирає вмиць.

Сей сонет поділяється на дві частини: у першій окликаю і питаю тих донн, чи не од неї вони йдуть, кажучи їм, що я думаю так тому, що вони повертаються, ніби ушляхетнені. У другій прохаю їх, щоб вони розповіли мені про неї. Друга починається так: «Чи входили в житло ви...»

[СОНЕТ 13]

Чи ти не той, хто говорив так гоже
Про нашу донну, нас тепер питає?
Хоч голос він такий, як в тебе, мав,
Але назовні ви цілком не схожі.

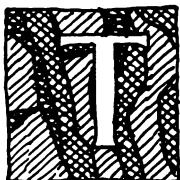
Чому це ти так гірко заривав,
Аж серце кожне з болю занеможе?
Її в слюзах ти десь побачив, може,
Тому й своїх жалів не приховав?

Облиш нас,— підемо, плачущі, далі,
І гріх тому, хто вдався б до потіх,
Бо чули ми її плачі тривалі.

Їй на лице так тяжко смуток ліг,
Що кожен, хто узрів її в печалі,
Заплакати і мертвим впасти міг.

У цьому сонеті чотири частини, у згоді з тим, як на чотирьох способи говорили ті донни, за яких я відповідав. А тому, що всі ті частини вище я досить з'ясував, то й не розводитимусь більше про се, тільки розподілю їх. Друга частина починається так: «Чому це ти так гірко заривав...», третя — «Облиш нас,— підемо...», четверта — «Їй на лице так тяжко смуток ліг...»

XXIII

рохи згодом, власне, за кілька день, трапилося, що одну частину мого тіла опанувала недуга, отож я терпів безперестань дев'ять день прегірку муку; і вона довела мене до такої кволості, що мені довелося уподобитися тим, хто не може рухатися. Отож на дев'ятий день, коли я відчув біль майже нестерпний, спала мені одна думка, і була вона про мою панну. І коли я трохи поміркував, то повернувся до роздумів про моє охляле життя. І тому, бачачи, яка слаба його міцність, навіть коли воно буває при здоров'ї, почав я плакати по собі самому через таку недолю. І от, зітхаючи, я сказав собі: «Неминуче станеться, що й найшляхетніша Беатріче коли-небудь умре». І тут таке на мене найшло, що я заплющив очі й почав хвилюватися, як навіжений, і марили так: на початку блукання моєї уяви привиділись мені якісь обличчя простоволосих донн, що казали мені: «І ти теж умреш!» Потім після сих донн явились мені якісь привиди, розмаїті й страшні на вигляд, що казали мені: «Ти неживий». Так стала блукати моя уява, я дійшов до того, що не знав, де я; і здавалося мені, ніби я бачу донн, напрочуд сумних, що йшли, розпустивши волосся й плачучи, дорогою, і здавалося мені, немов бачу я, як сонце погасло, а зорі були такого кольору, що можна було гадати, ніби вони плачуть, і здавалося мені, що птахи, пролітаючи, падали мертві і що були найстрашніші землетруси. І поки я чудувався на таку

уяву і дуже боявся, привидівся мені приятель, що прийшов сказати мені: «Невже ти не знаєш? Чудовна твоя панна одійшла зі світу сьогодні!» І тоді я став ревно плакати, і плакав не тільки в уяві, але плакав очима, зрошуючи їх справдешніми слізьми. Я уявив, наче дивлюся на небо, і мені здалося, що я бачу силу янголів, які поверталися в високості, а перед собою мали білу-пребілу хмарку. Мені здалося, що янголи ті вчисті співали, і слова їхньої пісні були нібито чутні мені, і були вони такі: «*Osanna in excelsis*», а інших мовбито не чув я. І от здалося мені, що серце таке залюблене мовило мені: «Правда, лежить нежива пані наша!» І тоді начеб пішов я побачити тіло, в якому перебувала та найшляхетніша і блаженна душа. І так марила моя уява, що вона показала мені панну неживу: мені привиділося, ніби донни прикрили її, себто її голову, білою габою; і мені здалося, ніби її лице мало такий знак покірності, що немовбито казало: «От я бачу джерело спокою». У тій маячні мене пойняла така покірність перед її лицем, що я накликав смерть і казав: «Найсолодша смерте, прийди до мене, я тебе прагну, ти се знаєш, не будь до мене жорстока, бо ти повинна була сповнитися шляхетності: адже в такому місці ти була! Пині прийди до мене, такого спраглого по тобі, ти ж бо бачиш те, що я вже ношу твої кольори. І от коли я побачив, що сповнено всі печальні обряди, які звичайно чиняться над тілами померлих, то здалося мені, ніби я вернувся до своєї оселі та став начебто дивитися на небо; і таке сильне було моє марення, що я, плачучи, почав говорити вголос: «О найпрекрасніша душе, який блаженний той, хто бачить тебе!» І коли я вимовляв ті слова в гіркому пориві ридання і накликав на себе смерть, якась донна, юна й шляхетна, яка сиділа коло мого ложа, гадаючи, що мої ридання й мої слова були тільки вислідом страждання від хвороби, почала зі страху плакати. І тоді інші донни, котрі були в кімнаті, зауваживши, що я ридав через сльози, які,

як вони побачили, лила та; і от, забравши від мене ту, що була зв'язана зі мною найтіснішою кривністю, вони звернулися до мене, щоб мене розбудити, думаючи, що я марю, і сказали мені: «Годі вже спати...» і «Не журися ж!» І коли вони так говорили мені, пал маячні втишився в мені в ту саму мить, як я хотів сказати: «О Беатріче, будь благословенна ти!» І я сказав уже: «О Беатріче...», коли, очутившись, розплющив очі і побачив, що я марив. І хоч я назвав те ім'я, мій голос так порвався в заводі плачу, що ті донни не могли мене збагнути, як здалося мені. І хоча я вельми завстидався, все ж із якогось розказу Коханнн я обернувся до них. І коли вони побачили мене, то почали казати: «Сей, здається, неживий,— гомоніли між собою: — Спробуємо розрадити його». Отож вони сказали мені силу слів, щоб розрадити мене, а потім спитали, що мене так налякало. Тож я, підбадьорившись і пізнавши оману маячні, одказав їм: «Я вам розповім, що мені було». І от від початку до кінця я повідав їм, що мені привиділось, замовчавши ім'я тієї найшляхетнішої. Згодом, зцілившись від тої недуги, я поклав написати, що сталося мені, бо мені здавалося, немовбито була річ, приємна до слуху; тим-то я написав таку канцону: «Печальна донна, в юності урочій...», складену так, як показує написаний нижче підрозділ:

[КАНЦОНА ДРУГА]

Печальна донна, в юності урочій,
Залита саявом цнот, прийшла туди,
Де Смерть до себе закликав я з шалу.
Побачивши мої журливі очі,
Почувши зойк, безтямний од біди,
Вона, жахнувшись, тяжко заридала.
Тоді прибігла інших донн навала,

Щоб вгамувати плач її тяжкий.
Звеліли вийти їй,
Мене ж обстали, журні, темно вбрані
Одна рекла: «Не спи!», а інша пані:
«Чому смутний?» — спитала.
Розвіявши примари сонні, я
Покликав гучно донну на ім'я.

Захрип мій голос, бо його зламали
Ридання, горе, стогони журби,
Тому мій клич збагнув я тільки сам.
Проте мені і гірко, й прикро стало,—
Адже ж Любові я завдав ганьби.
І знов на ложе я схилився там,
Охоплений палючим каяттям.
Злякав тих донн мій помертвілий вид.
«Його потішить слід!» —
Вони одна до другої казали,
Тоді мене спитали:
«Які примари бачив ти, аж зблід?»
Я відповів, позбувшись нестями:
«Не критимусь, о донни, перед вами!»

Я думав про життя своє злиденне,
Яка його коротка течія,
І плакала Любов у серці в мене.
Окрило душу почуття шалене,
І я зітхнув, і в серці мовив я:
«Настане день і вмере прекрасна донна!»
В душі відчувши горе невтоленне,
Склепив я очі й зморено поник,
І дух життя утік.
І плутались в дрімоті думи тъмаві,

І бачив я в уяві,
Немов юрба безумних донн безсонна
До мене йде,— нема їх шалу меж.
І кожна з них гукає: «Виреш ти! Виреш!»

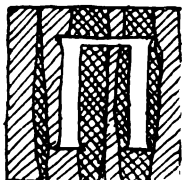
Узрів я речі дивні і жахливі
У маренні своєму, в маячні.
Ввижалось, наче десь в якійсь країні
Дорогою біжать безумні діви
З розпатланими косами, сумні,
І мечуть стріли — пломені невпинні.
Я бачив, як поволі чорні тіні
Вгорнули сонце, а зірки засяли,—
І всі вони ридали,
Разила птиць в стрімкім польоті смерть,
Земна здригалась твердь
І муж блідий з'явився в тій хвилині
Й сказав: «Стривай! Невже не знаєш ти,
Що вмерла донна — образ красоти?»

Підніс я очі, повні сліз, угору
І там побачив білий, наче манна,
Гурт янголів, який злітав у вись.
Поперед них хмаринка йшла прозора,
І всі, обставши хмарку ту, неслись
У височінь, співаючи: «Осанна!»
Любов рекла: «Мадонна осіянна
Ось тут лежить. Поглянь же, підійди!»
Я підійшов туди
І вгледів лик мадонни просіялий.
Вже донни застеляли
Її серпанком, білим бездоганно.
Так ясно сяяв вид її в труні,

Немов вона казала: «Мир мені».
Зазнав стражденний дух мій супокою.
Побачивши її спокійний лик;
Кажу: «Мені ти, смерте, люба нині,
Бо стала й ти ласкавою такою.
Оволодівши донною навік.
І в неї вчившись ласки, не гордині,
Покірний я тобі, як господині,—
Прийди ж. яви допомогу рятівничу,
Тебе всім серцем кличу!»
Пішов я звідти в горі й тяготи
І сам на самоті
Прорік, вдивившись в небеса промінні:
«Блаженний, хто, душє, тебе узрів!»
Тут, дяка вам, ваш клич мене збудив' .

Ся канцона має дві частини: в першій я кажу, звертаючись до невизначеної особи, як мене вибавили з маячні деякі донни і як я обіцяв їм повідати про неї; у другій кажу, як я повідав їм. Друга починається так: «Я думав про життя своє злиденне...» Перша частина ділиться на дві: у першій кажу, що якісь донни, зокрема одна з них, говорили і робили через мою маячню, оскільки се сталося перед моїм поверненням до дійсності; у другій розповідаю, що ті донни сказали мені, як я перестав марити; починається ж частина так: «Захрип мій голос...» Потім, сказавши: «Я думав про життя...», я кажу, як розповів їм про моє марення: для того я зробив також дві частини: у першій розповідаю про те марення послідовно; у другій, сказавши, о котрій годині вони окликнули мене, дякую їм насамкінець; і починається та частина так: «Тут, дяка вам...»

XXIV

ісля того марення сталося мені, що, сидячи десь у задумі, я відчув, як піднімається в серці трепет, нібито я був у присутності тієї панни. І от я кажу, що явилось мені в уяві Кохання і здалось мені, ніби я бачу, як воно йшло звідти, де була моя панна, і нібито воно радісно сказало мені в серці моєму: «Подумай, як благословити той день, коли я заволоділо тобою, тобі пристало те вчинити». І справді, мені здалося, немов серце сповнене такої радості, що ніби то не моє серце: такий надзвичайний був його стан. І трохи згодом після тих слів, які сказало мені серце мовою Кохання, я побачив, що наближається до мене одна шляхетна донна, яка славилася своєю вродою і колись була донною першого мого приятеля. Ім'я ж тієї донни було Джованна, але через її вроду, так думають інші, їй дано було ім'я Примавери; так і називали її. А слідом за нею, бачив я, йшла чудовна Беатріче. Так прийшли повз мене ті донни, одна за одною і, здавалося, Кохання заговорило зі мною в серці моєму і мовило: «Та перша називається Примавера лише через свою сьогоднішню появу, бо я спонукало того, хто дав ім'я, назвати її Примавера, себто «перша прийде» того дня, коли Беатріче з'явиться після марення послугача свого. А коли хочеш також розібрати і перше ім'я, то воно показує те саме, що й Примавера, бо ім'я Джованна походить від того Іоанна, який передує правдивому світлу, кажучи: «Ego vox clamantis in deserto: parate

viam Domini». І ще здалося мені, ніби воно сказало мені потім такі слова: «А якби хто захотів поміркувати витончено, то сю Беатріче назвав би Коханням, через велику схожість, яку вона має зі мною». І от, поміркувавши над тим, я намислив написати вірші першому моєму приятелеві, поминувши деякі слова, які, очевидячки, треба було поминути, бо я думав, що досі дивувалося серце його на вроду тієї шляхетної Примавери. І от я склав сонета, що розпочинається так:

[СОНЕТ 14]

Коли я вчув, що в серці пробудився
Любовний дух, який отам заснув,—
Тоді здаля мені Амур явився,
До невпізнання радісний він був.

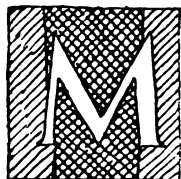
Сказав: «Пора, щоб ти мені вклонився».
Це кожне слово сміхом він вгорнув.
Я панові на вірність присягнув
І в даль його дороги придивився.

Там монну Ванну й монну Біче враз
Побачив я: вони ішли до нас,—
Подвійне дивне диво, не химера.

Таїть і досі ще душа моя
Слова Амура: «Ця ось — Примавера,
А та — Любов, на неї схожий я».

Сей сонет має багато частин: перша з них каже, як я відчув, що в серці пробуджується звиклий трепет, і як мені здалося, ніби Кохання радісне прибуло до мого серця здалека;

друга каже: здалося, ніби Кохання говорить зі мною в серці
моєму, і яким явилось воно мені; третя каже, як потóму, ко-
ли воно побуло зі мною деякий час, я побачив і почув деякі
речі. Друга частина починається так: «Сказав: «Пора...», тре-
тя так: «Я панові на вірпість присягнув...» Третя частина
поділяється на дві: у першій кажу, що я побачив; у другій
кажу, що я почув. Друга починається так: «Слова Амура...»

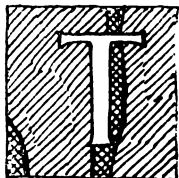

оже статися, що засумнівається людина, гідна того, щоб їй розтлумачити будь-який сумнів, і засумнівається, можливо, вона щодо того, що я кажу про Кохання, так нібито воно було річчю в собі, не лише як субстанція розумова, але начебто воно було субстанція тілесна, а те хоч і видається правдивим, насправді фальшиве, бо Кохання не субстанція, але стан субстанції. А те, що я кажу про нього, так начебто воно було тілом, і навіть як начебто воно було людиною, то впливає з трьох речей, які я кажу про нього. Я кажу, що бачив своє наближення; а що слово й ти свідчить за просторовий рух (просторово рухається, мовляв, за філософом. лише тіло), то і зрозуміло, що я гадаю, ніби Кохання є тіло. Я кажу ще про нього, що воно сміялося, і ще, що воно плакало; ті ж ознаки здаються притаманні людині, надто сміх; звідки зрозуміло, що я гадаю, ніби воно людина. Аби се розтлумачити, оскільки се тепер буде до речі, треба передусім згадати, що в давнину не було оповідачів Кохання мовою народною; але оповідачами Кохання були деякі поети мовою латинською; я кажу, що в нас (можливо, в іншого народу траплялося і ще трапляється те саме, що було в Ірреції) не народні, але вчені поети клопоталися сими речами. І лише небагато збігло років відтоді, як уперше появилися ті народні поети, бо говорити в риму мовою народною — якоюсь мірою те саме, що й писати вірші латиною. Доказ же, що тому

минуло небагато часу, в тому, що якби ми захотіли пошукати мовою «o s» або мовою «s i», то ми б не знайшли речей, написаних за сто п'ятдесят літ до нашого часу. Причиною ж тому, що деякі невігласи зажили слави мастаків творити, є те, що вони були ніби перші, які творили мовою «s i». Насправді перший, котрий почав творити, яко народний поет, був спонуканий до того тим, що хотів зробити свої слова зрозумілими донні, якій було б важко слухати латинські вірші. І се на осуд тим, котрі komponують про яку-небудь іншу матерію, крім Кохання, бо такий спосіб komponування був винайдений з самого початку задля того, щоб говорити про Кохання. І от, оскільки поетам дозволена більша вільність мовна, ніж творцям прозаїчним, і ті віршарі є не що інше, як народні поети, то достойно й розумно, щоб їм була дозволена більша вільність мовна, ніж іншим народним творцям; тим-то, коли яка-небудь риторична фігура або описання дозволені поетам, то вони дозволені й віршарям. Отож коли ми бачимо, що поети зверталися до неживих предметів, так нібито в них є почуття й розум, і наділяли їх мовою, і робили се не тільки з речами існуючими, але й речами неіснуючими (а вони вигадували про речі, яких нема, ніби ті говорять, і писали, що багато станів володіють мовою, так, ніби вони були субстанції й люди), то пристало й віршарям чинити так само, але не без усякої розумності, а з тією розумністю, яку можна було б потім висвітлити в прозі. Що поети говорили саме так, як було сказано, ясує з Вергілія, котрий розповідає, що Юнона, себто богиня, ворожа троянцям, каже Еолові, повелителю вітрів, у першій книзі «Енеїди» ось як: «*Aeole, namque tibi...*», а сей повелитель одказує їй так: «*Tuus, o regina, quid optes explorare labor; mihi jussa capessere fas est*». У того самого поета річ нежива каже речам живим у третій книзі «Енеїди» так: «*Dardanidae duri*». У Лукана річ жива каже речам неживим так: «*Multum, Roma, tamen debes civilibus armis*». У Горация

чоловік каже власному знанню, наче другій особі; і се не тільки Горація слова, але він говорить їх, ніби повторюючи доброго Гомера у своїй «Поетиці» так: «*Dis mihi, Musa, virum...*» У Овідія Кохання каже, як нібито воно було людською особистістю, на початку книги з заголовком: «Книга Ліки від кохання», так: «*Bella mihi, video, bella parantur, ait*». Це й може правити за тлумачення тому, хто має сумнів у якій-небудь частині сієї моєї книжечки. А для того, щоб се не сталося за яке-небудь заохочення невігласові, я кажу, що і поети не творять так, та й ті, що складають вірші, не повинні так складати, не мавши собі якого-небудь виправдання в тому самому, що вони творять; бо була б ганьба тому, який склав би річ в убранні риторичної фігури чи опису, а потім, запитаний, не міг би того вбрання зняти зі своїх слів так, щоб вони мали справдешню сутність. Той же перший мій приятель і я, ми добре знаємо таких, які komponують вірші саме так безтямно.

XXVI

а найшляхетніша пані, про яку говорилося в попередніх словах, сподобилася такої ласки в людей, що, коли вона йшла вулицею, люди збігалися, щоб побачити її, тим-то уроча радість поймала моє серце. І коли вона була близька від кого-небудь, то така велика пошана охоплювала його серце, що він не смів звести очей ані відповісти на її вітання; і багато, які зазнали сього, могли б бути мені в сьому за свідків перед тим, хто не пойняв би віри. Так то вкоронована й прибрана покірністю, проходила вона, не виявляючи ніякої пихи тим, що бачила й чула. Казав багато хто після того, як вона проходила: «То не жінка, але один з пречудових небесних янголів». Інші казали: «Вона диво, хай буде благословен господь, що так чудовно творить». Я кажу, що вона здавалася така шляхетна і така сповнена всіх принад, що ті, котрі бачили її, відчували в собі солодкість таку чисту й ніжну, аж годі її висловити; і не було нікого, хто, бачивши її, не був би одразу ж змушений зітхнути. Такі й ще дивніші речі виникали від неї. І от, подумавши про сє і бажаючи знову складати твори, хвальні для неї, я намислив написати слова, в яких витлумачив би її чудесні і прегарні діяння, для того щоб не тільки ті, які могли вочевидь бачити її, але й інші узнали про неї те, що можуть про тєє розповісти слова. І от я скомпонував такого сонета:

[СОНЕТ 15]

Така владарка мого серця мила,
Така вона вродлива і проста,
Що біля неї з подиву несила
Підняти зір і рознімить уста.

Їй очі освітила доброта,
Покора милостива стан повила.
Здається — по землі іде свята,
Що нам про вищу силу ознаймила.

Дивитися на неї — благодать.
А хто не знав про цю могутню вроду,
Не може щастя до глибин спізнать.

Від уст її, мов пахощі весни,
Іде любовний дух, що насолоду
Вливає в серце і велить: «Зітхни!»

Сей сонет легко зрозуміти через те, що розказано вище. Отже, нема потреби в яких-небудь розділах, і тому, полишаючи його, скажу, як моя панна здобула таку прихильність, що не тільки вона була шанована та прославлена, але через неї шановані і прославлені були багато хто. І от я, бачивши сєє, бажаючи виявити перед тим, хто того не бачив, намислив скласти ще вірші, в яких було б теє висловлено; тоді я склав сього другого сонета, який розповідає, як її ласка діяла на інших, як теє видно з його розділів:

[СОНЕТ 16]

Хто в гроні донн мою побачить панну, —
Побачить вроди чистий ідеал.

Підношу богу похвалу похвал,
Коли бодай здаля на неї гляну.

В серцях вона розбуджує пошану,
Підступну заздрість нищить наповал,
Зарозумілості крикливий пал
В покору перетворює рахманну.

Їй непотрібна слава голосна!
Мов нагороду, ласку поважання
Всім за смирення воздає вона.

Благословенні всі її діяння!
В чиїх думках її краса зрина,
Той буде завжди снити про Кохання.

Сей сонет має три частини: в першій я кажу, серед яких людей та панна здавалася найчудовніша; у другій кажу, яке благотворне було її товариство; у третій кажу про ті речі, які ласкаво спричиняла вона в інших. Друга частина починається так: «Підношу богу похвалу похвал...», третя так: «В серцях вона...» Остання частина поділяється на три: в першій я кажу, що спричиняла вона в доннах безпосередньо; у другій кажу, що спричиняла вона в них через інших; у третій кажу, що ласкаво спричиняла вона не лише в доннах, але й в усіх людях, і не лише своєю присутністю, але й пам'яттю про себе. Друга починається так: «Їй непотрібна...», третя так «Благословенні всі...»

XXVII

Згодом я почав якось міркувати, що сказав про мою панну, себто про ті два написані вище сонети; і коли я побачив у роздумах моїх, що не сказав про речі, котрі нині спричиняє вона в мені самому, то подумав, що мовлю недосконало. І тому я намислив скомпонувати слова, в яких сказав би, як я призвичасний до впливу її, а також, як діє в мені її благість. І не сподіваючись, що зумію викласти те з короткістю сонета, я почав тоді канцону, яка починається: «Любов так довго...»

[СТРОФА КАНЦОНИ]

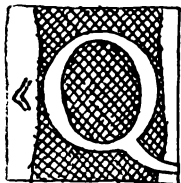
Любов так довго володіла мною,
Скорявся їй я так багато літ,
Що, як колись її я зносив гніт,
Так само зараз нею серце гою.

Любов такою окупив ціною,
Що інших духів зник в душі і слід,
Проте з блаженства навіть вид мій зблід,—
Так раював душею я слабкою!

Любов і досі в силі всеблагій
Мої зітхання змушує летіти.

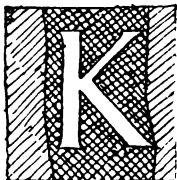
Гукати і просити
Мою мадонну про рятунок мій.
Коли ловлю її я погляд щирий,—
Це так чудесно, аж не йметься віри!

XXVIII

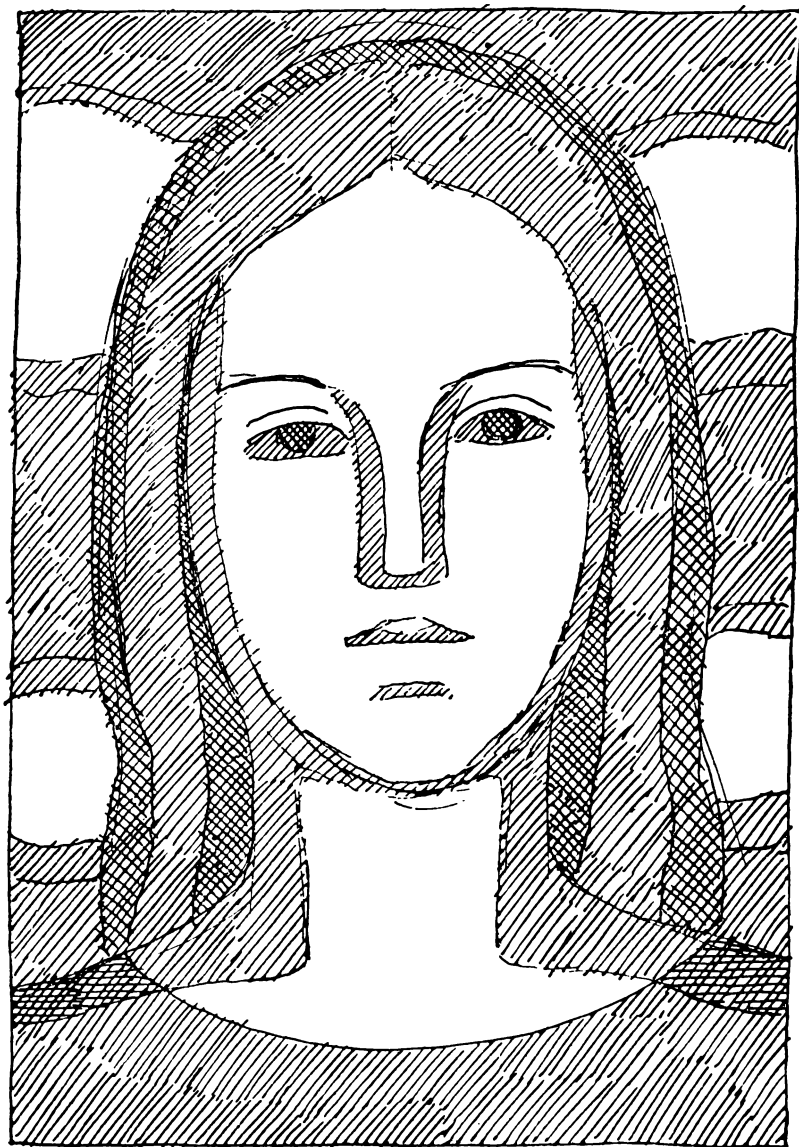

uomodo sedet sola civitas plena populo! Facta est quasi vidua dominagentium». Я складав ще цю канцону і закінчив вищеписану строфу її, коли господь справедливості покликав ту найблагороднішу славити його під корогу тієї благословенної цариці, діви Марії, чие ім'я було в превеликій пошані в словах блаженної Беатріче. І хоч, може, було бажано б розповісти нині дещо про її відхід від нас, одначе я не маю наміру розповідати тут про сее з трьох причин: перша та, що се не стосується до сього твору,— слід заглянути у вступ, який передує сій книжечці; друга та, що навіть аби воно й стосувалося до сього твору, все ж язик мій не зумів би розповісти, як годилося б; третя та, що навіть аби й було наяву те й те, не подобало б мені хвалити самого себе, бо це вкрай ганебно для того, хто робить так; і тому я залишаю таку розповідь іншому оповідачеві. Однак оскільки число дев'ять багато разів посідало місце серед попередніх слів, звідки випливає, що то було не без розумної підстави і у відході її таке число посідає нібито теж велике місце, то слід сказати тут щось, що нібито має зв'язок з предметом. Тим-то я й скажу спершу, яке посідало воно місце в її відході, а потім приточу до сього деякі роздуми, чому те число було їй таке приязне.

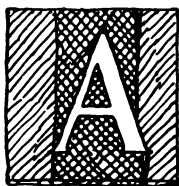
XXIX

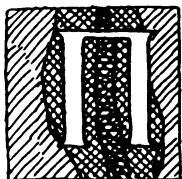
ажу я, що за літочисленням арабським благодатна її душа одійшла о першій годині дев'ятого дня місяця; за літочисленням же сірійським вона одійшла дев'ятого місяця року; бо перший місяць там—тисрин, який у нас відповідає жовтню, а як лічити по-нашому, вона одійшла в тому році нашого літочислення, себто літ господніх, в якому найдовершеніше число було дев'ять разів узято в тому сторіччі, в якому явилась вона на сей світ; була ж вона з християн XIII сторіччя. Причина ж тому, що те число було їй таке приязне, могла б бути така: з огляду на те, що, за Птолемеєм і за християнською істиною, дев'ять існує небес, які перебувають у русі, і, за спільною астрологічною думкою, згадані небеса діють сюди на землю звичаєм своїм, в єдності, то й те число було приязне їй на те, щоб показати, що за її народження всі дев'ять рухливих небес у найдовершенішому були єднанні. Така одна причина сьому. Але коли міркувати тонше і за непохитною істиною, то се число було нею самою; я встановлюю сю схожість і пояснюю її так: число три є корінь дев'яти, бо без будь-якого іншого числа само по собі воно стає дев'ятма, як се вочевидь бачимо ми: тричі по три — дев'ять. Отож, коли три само по собі дає дев'ять, а творець чудес сам по собі трійця, себто отець, син і дух святий, які є три й один, то й тій панні число дев'ять товаришило на те,

щоб показати, що вона була дев'ятьма, себто чудом, що його коріння знаходимо в дивній тройці. Можливо, тонша людина тут угледить і ще тонші причини, але се те, що я бачу і що більше мені до вподоби.

як найшляхетніша панна одійшла од віка сього, залишилося згадане місто, все ніби овдовівши, позбавлене всієї гідності, і от я, все ще плачучи в бездушному своєму місті, написав найстаршим країни дещо про стан його, взявши той початок Ієремії-пророка, що каже: «*Quomodo sedet sola civitas!*...» Кажу я се з тим, щоб дехто не дивував, чому я навів його вище, ніби вступ до нової розповіді, що йде потім. Коли ж хто-небудь захотів би дорікати мені за те, що я не пишу тут слів, які йдуть за тими уже наведеними, то за вибачення мені править те, що з самого початку моїм задумом було писати не інакше, як мовою народною; і от, маючи на увазі, що слова, котрі йдуть за тими, які наведені, всі латинські, було б чужим задумові моєму, коли б я написав їх; такої ж думки, знаю, дотримується і той мій перший приятель, якому я пишу сєє, себто, що писати сєє я повинен не інакше, як лишень мовою народною.

ісля того, як очі мої трохи виплакалися і були такі втомлені, що не могли вже виливати журби моєї, виник у мене намір розвести її якимись журними словами; і тому я намислив скласти канцону, в якій, сумуючи, міркував би про ту, через кого стала занепасницею моєї душі така велика скорбота; і я почав так: «Бідою серця натомились очі...» А для того, щоб та канцона здавалася вдовою, коли буде завершена, я дам їй підрозділи перше, ніж напишу її саму; і так віднині буду робити й надалі.

Отже, в сій лиховісній канцоні три частини: перша вступ; у другій я міркую про Неї; у третій я лагідно вдаюся до канцони. Друга частина починається: «Так плине Беатріче...», третя так: «Моя канцоно...» Перша частина поділяється на три: в першій я кажу, що пориває мене говорити; у другій кажу, кому хочу я говорити; у третій кажу, про кого хочу говорити. Друга частина починається так: «Згадав я дні...», третя так: «Я хочу вірші...» Потім, коли я кажу: «Так плине Беатріче...», я міркую про неї; і сьому віддаю я дві частини: спершу кажу за причину, з якої була вона взята; далі кажу, як інші оплакують її відхід; починається ж та частина так: «Покинувши...» Ся частина ділиться на три: у першій кажу, хто не оплакує її, у другій кажу, хто оплакує її, і в третій кажу про мій стан. Друга починається так: «Лиш тих окрутить веремія...», третя — так: «Мене гнітять...» Потім, коли кажу:

«Моя канцоно-жалібнице...», звертаюся до сієї канцони, показуючи їй, до яких донн потрібно їй іти і бути з ними.

[КАНЦОНА ТРЕТЯ]

Бідою серця натомились очі,
Наплакались, бо ж горе неокрає
Їх позначило знаком небувалим.
І нині, щоб позбутись тої ночі,
Що в смерть мене поволі пориває,
Я виллю в слово смуток свій із жалем.
Згадав я дні, що пролетіли чвалом,
Коли жила мадонна поміж нас,
І хочу сумовитими словами
Ділитись, донни, з вами.
Не з вицїстю, що схильна до образ;
Я хочу вірші сплакати сльозам
По тій, що так невчасно взята вгору,
Моє кохання полишивши гору.

Так плине Беатріче вище й вище,
Де розкошують янголи ясні,
Для них вона і вас лишила, донни,
Попесена не крижаним вітрищем,
Не спекою, що сушить людські дні,
А добросердям забрана бездонним.
Її смиренність сяйвом ніжнотонним
Полинула так гідно в сфери вищі,
Що вічний бог зачудувався ним,
Безмежним, неземним,
І сповнив сам свої бажання віші.
Господь не бачив у житті нуднім

Нічого, що б в земному неспокої
Годилося для милої такої.

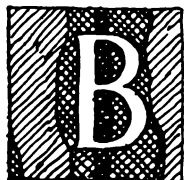
Покинувши прекрасну плоть по скону,
Її душа, привітна і дитинна,
Вже в місці, гіднім божого натхнення.
А хто не плаче, марячи про донну,
Той каменяка, той лиха людина.
Повік не діждеться благословення.
Хто неспроможен наректи на ймення
Бодай одну з її високих цнот.
Ніколи той ридати не зуміє!
Лиш тих окрутить веремія
Земних плачів і неземних скорбот,
Ті в мордуваннях, наче у ярмі є,
Хто в думці осягнув бодай хоч раз,
Ким та була, що полишила нас.

Мене гнітять невтишені зітхання,
І в голову тяжезну думка йде
Про ту, що серце в гіркоті розбила.
Дочікую, що ось вже мить остання,
І ніжно млоїть в глибині грудей,
І з блідістю боротися несила.
Та тільки мрія бажане явила,
Як горе напосілось зусібч,
І я в сум'ятті трачу всю відвагу,
Забувши власне благо,
З очей людських тоді щезаю пріч.
Лиш в побиваннях я тамую спрагу
По Беатріче: «Мертва ж ти тепер!»
І відповідь вчуваю з вишніх сфер.

Зітхань і сліз такий осад осів,
Що серце спопелив мені до тла.
Без жалощів не йде повз мене жодний,
А як живу з гірких отих часів,
Коли мадонна на той світ пішла,—
Язик про те повідати не годний,
Кульгає стиль мій, досі благородний.
О донни, не сказати до пуття,
Як побиваюсь я життям в гіркоті,
В приниженні, в скорботі.
А стріне хто, то чую лиш ниття:
«Ти щось поблід — невже піддавсь сухоті?»
Моя лиш донна має в мене віру,
Лише в її прихильність завжди вірю.

Моя канцоно-жалібнице, йди
В сльозах гірких і смуток свій веди
Між милі панни, пишні донни.
Твої веселі по́сестри-канцони
Їх веселили — ти ж сідай навпроти,
З чужими вжийся й ти — дитя скорботи.

XXXII

Відтак, як скомпоновано сю канцону, прийшов до мене один, хто за ступенем приязні зо мною стояв одразу ж за першим моїм другом, і був він у такій тісній кривності з тією преславною, що нікого ближчого вона не мала. І по бесіді зі мною попрохав він мене написати що-небудь для однієї донни, котра померла; і він прикидався у своїх словах, аби здавалося, ніби він говорить за іншу, яка справді вмерла недавно; я ж, зауваживши, що він говорить лише про ту благословенну, обіцяв зробити те, чого хотів од мене своєю просьбою. І от, подумавши про се згодом, намислив я скласти сонета, в якому вилив би жалі, і віддати його моєму приятелеві, аби здалося, що саме для нього я склав його. І тоді я створив такого сонета, який починається: «Прийдіте...» Він має дві частини: в першій кличу вірних Амурові, аби вони почули мене; у другій оповідаю про моє безталанне становище. Друга починається так: «У смерті я шукав би рішення...»

[СОНЕТ 17]

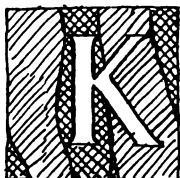
Прийдіте клич моїх зітхань почути,
О милосердям сповнені серця!
У смерті я шукав би рішення,
Якби мій клич мав марно проминути.

Втомились очі сльози лить од скрути,
По милій донні плакати без кінця.
Не хочу я, щоб безнадія ця
Змогла і серце в мене розітнути!

Почуєте не раз ви, як волаю
Я до мадонни, що спочила в світі,
Достойному її чеснот святих.

О, як життя я часом зневажаю
В своїй душі безмежно сумовитій,
Позбавленій спасенних рад і втіх!

XXXIII

оли я скомпонував сього сонета, то, поміркувавши, хто був той, кому я мав намір віддати його, ніби твір скомпоновано саме для нього, я побачив, що вбога здається мені послуга і нікчемна як до особи, такої рідної тій преславній. І тому перш ніж віддати йому той вищеписаний сонет, я склав дві строфи канцони: одну справді для нього і другу для мене, хоч і та, і тамта здаватимуться написані для одної особи тому, хто не дивиться пильно. А хто пильно розгляне, то добре побачить, що кажуть різні особи; отож один не іменує її своєю панною, а другий іменує, як те видно явнісінько. Сю канцону і сей вищеписаний сонет я віддав йому, кажучи, що написав їх для нього самого. Канцона починається так: «Не раз...», і в ній дві частини: в одній, себто в першій строфі, побивається дорогий мені приятель, близький їй; у другій побиваюсь я сам, себто в другій строфі, яка починається: «Зливаються усі мої зітхання...»; отже, впливає, що в сій канцоні побиваються дві особи, одна з них побивається яко брат, друга яко послугач.

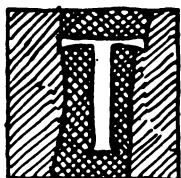
[КАНЦОНА ЧЕТВЕРТА]

Не раз — о леле! — тільки пригадаю,
Що відтепер навек
Своїї донни більше не побачу,

Одчаєм серце повнись до краю,
І з горя розум трачу,
І так гукаю: «Хто, душе, прирік
Тебе на мук невичерпних потік,
Що омиває світ цей зловорожий?
От через що я в остраху, в журбі...»
Тож кличу Смерть собі,
Неначе тихий відпочинок гожий,—
«Прийди!» — до неї кличу я тоді,
До мертвих повен заздрості в біді.

Зливаються усі мої зітхання
В один скорботний звук,—
Хай Смерть його вчуває невгомна,
Бо лиш до неї линуть всі бажання
Відтоді, як мадонна
Упала Смерті до жорстоких рук
І кинула юдоль страждань і мук,
Лишивши землю без краси своєї.
Але її ясна й свята краса
Осяла небеса
Вогнем любові,— янголи до неї
Співають славу, світлий розум їх
Дивується з шляхетних цнот таких.

XXXIV

ого дня, в який вийшов рік, відколи та панна стала громадянкою вічного життя, сидів я в одному місці, де, згадуючи про неї, малював янгола на таких собі табличках, і, малюючи його, звів я очі й побачив коло себе людей, з тих, кого слід шанувати. А вони дивилися на те, що я роблю, і, як сказано мені згодом, вони стояли вже якийсь час, перш ніж я їх зауважив. Угледівши їх, я привітався до них і мовив: «Хтось був допіру зі мною, отже я й задумався». Коли вони пішли, я знову взявся до своєї роботи, себто до малювання янгольського лика, і, коли довершив, спала мені думка скласти слова, ніби на річницю, і звернутися до тих, які прийшли до мене. Отож я скомпонував такого сонета, який починається: «Вона мені згадалась...» і який має два початки; тим-то я і розділяю його згідно з першим і згідно з другим. Отже, згідно з першим, той сонет має три частини: у першій я кажу, що та пана була вже в моїй пам'яті; у другій кажу, що зробило зі мною Кохання; у третій кажу про діяння Кохання. Друга починається так: «Зажурена...», третя так: «З моїх грудей...» Та частина ділиться на дві: у першій я кажу, що всі мої зітхання виходили, говорячи одне з одним; у другій кажу, як декотрі з них казали деякі слова, відмінні від інших; друга частина починається так: «Ті зойки...» Таким же побитом ділиться він щодо другого початку, з тією лише одміною, що в першій частині я кажу, коли панна та спала мені на пам'ять, у другій же про те не кажу.

[СОНЕТ 18]

Перший початок

Вона мені згадалась,— донна мила.
Її господь за палкість молитов
На небо взяв, де свій святий покров
Над всесвітом Марія простелила.

Другий початок

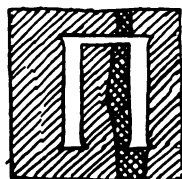
Вона мені згадалась,— донна мила,
Її досіль оплакує Любов,
І ось ваш гурт поглянути прийшов
На лик її, що мисль моя створила.

Зажурена душа моя й безсила,
Та клич Любові тугу поборов.
Любов рекла: «Зітхання, лийте знов!»
І, зарядавши, зграя їх злетіла.

З моїх грудей зітхання ці лились,
Лилися сльози із очей, мов злива,
Яку спинити — сил нелюдських треба.

Ті зойки, що найтяжче йшли у вись,
Казали: «О душе свята й цнотлива!
Сьогодні — рік, як ти сягнула неба».

XXXV

о якійсь годині, коли був я в одному місці, де згадував колишні часи, я вдався в задуму і в такі журні роздуми, що вони й зовні мені надавали вигляду жахливої печалі. І тоді, постерігши своє пригнічення, я звів очі, щоб поглянути, чи не помічають його інші; і я побачив одну шляхетну донну, молоду і вельми гойну, яка з вікна дивилася на мене, як се помітно було, так жалісно, що здавалося, вся скорбота була зібрана в ній. І от у скуток того, що коли знедолені бачать чиесь співчуття до себе, їх ще більше тягне на сльози, я відчув тоді, що в моїх очах постає бажання плакати, і тому, боячись викрити злиденне життя моє, я пішов геть від очей тієї шляхетної; і потім я сказав собі: «Не може бути, щоб з тією спочутливою донною та не ходило в парі само найшляхетніше кохання». І тому намислив я скласти слова сонета, в якому б удався до неї й висловив усе те, що тут розказано. А що ся оповідь зробила сонет цілком ясным, то я й не підрозділяю його. Сонет починається: «Явило безмір жалю і турботи...»

[СОНЕТ 19]

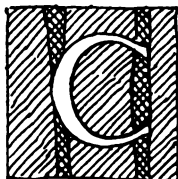
Явило безмір жалю і турботи
Обличчя ваше лагідне й сумне
В ту мить, як ви побачили мене,
Зчорнілого від горя і скорботи.

Я зрозумів, що, сповнене чесноти,
З моєї туги ваше серце схне.
Плач видавав страждання навісне,
І я не зміг його перебороти.

Я мусив заховатися від вас,
Щоб ви не бачили мого ридання,
Не знали глибини моїх ураз.

Я говорив: «Сумна душє моя,
З цією донною живе Кохання,
Із-за якого вічно плачу я».

XXXVI

талося потім, що хоч де б мене бачила та донна, її лице ставало жалісне і блідого кольору, ніби з Кохання; тому не раз вона нагадувала мені мою найшляхетнішу пані, яка завше здавалася такого кольору. І справді, не раз, не мавши сили ні плакати, ані розвести своєї журби, я йшов, щоб побачити спочутливу ту донну, яка, здавалося, виманювала сльози у мене з очей своїм виглядом. І тому появилось у мене бажання скласти ще слова, удаючись до неї, і я склав такого сонета, що починається: «Кохання колір...»; він ясний і без розділів через попередній виклад.

[СОНЕТ 20]

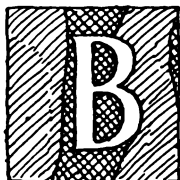
Кохання колір, стишений журбою,
І милосердя риси чарівні
Ваш вид прибрав у мудрій таїні,
Як ви побачили перед собою

Мій тихий погляд, спалений сльозою,
Мої уста байдужі і смутні.
Ви донну нагадали, що мені
І серце, й ум осяяла красою.

Очей від вас не можу відвести,
Які не знають іншої мети,
Як сплакувати вічну безнадію.

Ридати силу дасть мені ваш дух,
А сльози — се отуха всіх отух,
Та плакати перед вами я не смію.

XXXVII

Вигляд тієї донни довів мене до того, що мої очі стали надто радіти, коли бачили її; я не раз мучився тим у серці моєму і вважав себе за дуже підлого. І от багато разів ганив я суєту моїх очей та казав їм у думці своїй: «Колись примушували ви плакати тих, хто бачив печальний стан ваш; нині ж здається, що ви хочете забути про се задля тієї донни, що дивиться на вас; але дивиться вона на вас лиш тому, що печалить її преславна панна, яку звичайно оплакували ви; але що можете, то чипіть. бо дуже часто стану я нагадувати вам про неї, прокляті очі: адже ніколи, хіба що по смерті, не повинні були б втишитися сльози ваші». І, коли я так казав про себе очам своїм, пойняли мене зітхання, вельми довгі і боязкі. І для того, щоб та битва, яку я мав сам із собою, була відома не самому лише нещасному, який зазнав її, я намислив написати сонета і обійняти в ньому жахливий свій стан. І от скомпонував я такий сонет, що починається: «Ви, мої очі...»; у ньому дві частини: у першій вдаюся до своїх очей, так, як коли б вдавалося серце моє в мені самому; у другій усуваю деякі сумніви, виявляючи, хто той, що каже так; починається ж та частина: «Зітхаючи...» Легко можна було б мати і більше розділів, але вони недоречні, бо він ясний завдяки попередньому викладові.

[СОНЕТ 21]

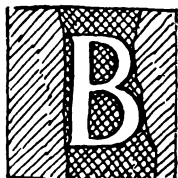
Ви, мої очі, проливали ріки
Гіркої туги, скорбної мольби.
Перед явою вашої журби
Всі опускали у сльозах повіки.

Тепер забули б ви про все, якби
У зраді я шукав для себе ліки
І донні тій, що відійшла навіки,
Не впоминався вічної хвальби.

Все, чим радієте, те нам явля
Лиш горе безконечне і бездонне.
За вас боюсь перед очима донни.

Її ніде й ніколи не повинні
Забути ви — хіба що в домовині,—
Зітхаючи, так серце промовля.

XXXVIII

Вигляд тієї донни допровадив мене до такого нового стану, що багато разів думав я про неї, як про персону, яка дуже подобалася мені; і думав я про неї так: «От донна шляхетна, прекрасна, юна та мудра, і явлена вона, можливо, волею Кохання мені з тим, щоб моє життя мало спокій». І багато разів думав я про неї ще любовніше, настільки, що серце згоджувалося з тим, себго з такими роздумами. Але тільки був згоджувався я, як розкаювався, ніби з принуки розуму, і казав сам до себе: «Ліле! що се за думка, котра в такий нищий спосіб хоче втішити мене і ніби не дає мені думати про інше?» Потім поставала інша думка і казала мені: «Тепер, коли такий ти збентежений, чому не хочеш вийти з надмірної печалі? Ти бачиш, що се подих Кохання, яке несе до нас любовні бажання і виходить од такої шляхетної частини, себто з очей донниних, яка виявила себе такою спочутливою». І от, не раз змагаючись так сам із собою, я захотів скласти і про сеє кілька слів; а що в битві думок гору взяли ті, котрі говорили за неї, то і здавалося мені, що треба удатися до неї, і я склав такого сонета, що починається: «В душі моєї найтайніший схов...» Кажу ж я «думка мила», оскільки мова йде про достойну донну, бо зрештою думка була вельми нища. У цьому сонеті розрізняю я дві частини самого себе, згідно з тим, що мої думки розділилися. Одну частину я іменую серцем, се хіть, другу іменую душею,

се розум; і я розкажую, що одна каже другій. А що личило іменувати хіть серцем, а розум душею, се цілком очевидно тим, кому я бажав би, щоб їм було ясно. Правда, в попереднім сонеті я на боці серця проти очей, і се здається суперечністю тому, що я кажу нині; ось чому кажу, що я і там розумію серце, яко хіть, бо в мене було б більше бажання згадати ще про найшляхетнішу пані мою, ніж бачити ту іншу, і хоч деяка хіть до того була вже, але вона здавалася легкою: звідси випливає, що одне сказане не суперечить іншому. У тому сонеті три частини: у першій починаю говорити сій донні, що все моє бажання пориває до неї; у другій кажу, що душа, себто розум, говорить серцю, себто хіті; у третій кажу, що вона відповідає. Друга частина починається так: «Душа питає...», третя так: «А серце їй...»

[СОНЕТ 22]

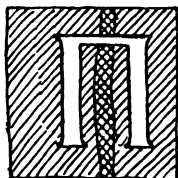
В душі моєї найтайніший схов
Ласкава думка з вами загостила.
Вона печальне серце покорила
Солодкими словами про любов.

Душа питає серця: «Що за сила
Наш розум потрясає до основ,
Втишає болі й повертає знов
Йому жадань і мрій могутні крила?»

А серце — їй: «Задумана душе,
Сюди приходить новий дух Кохання,
Що молодість нам вічну береже.

Він тій завдячує своє життя,
Що наші скарги всі, жалі й страждання
Перейняла в пориві співчуття!»

XXXIX

роти сього противника розуму піднялось одного разу годині о дев'ятій могутнє видиво в мені, і мені здалося, ніби побачив я ту преславну Беатріче в такому шарлатовому вбранні, в якому вперше явилась вона моїм очам; видалась вона мені юна, майже того віку, в якому вперше я побачив її. І тоді став я роздумувати про неї; і коли згадував по черзі колишні часи, серце моє стало журно каятися в тому бажанні, якому так нищо дало воно себе в обладу на кілька днів, усупереч постійності розуму; і коли було вигнано те саме погане бажання, усі мої помисли вдалися до найшляхетнішої Беатріче. І кажу, що віднині я став так думати про неї всім присоромленим своїм серцем, що зітхання багато разів виказували те, бо всі вони, виникаючи, ніби вимовляли, про що думалося в серці; себто: ім'я тієї найшляхетнішої, і як пішла вона од нас. І багато разів траплялося, що такий біль мала в собі якась думка, аж я забував і її, і те, де перебував. Через оте поновлення зітхань поновились і втишені сльози, отож очі мої здавались двома істотами, в яких лиш саме бажання плакати, і часто бувало, що через велику тривалість сліз довкола них появлялась пурпурова барва, яка звичайно буває після якого-небудь страждання: таким чином випливає, що за суєтністю своєю вони були доволі винагороджені, отож віднині й надалі вони не могли вже глядіти ні на кого, хто дивився на них таким чином, що міг би схилити їх до по-

дібного ж наміру. І от, бажаючи, щоб такий лихий поваб і суєтна спроба здавалися притлумлені, так що ні в кого сумніву не збудили б вірші, які я написав раніше, я намислив скомпонувати сонета, в якому виклав би сутність розказаного. Я кажу там: Ой леле! Перед силою зітхання...» оскільки посоромився, що очі мої виявилися такі суєтні. Сонета сього не поділяю, бо його досить розтлумачив сей виклад. Отож я кажу:

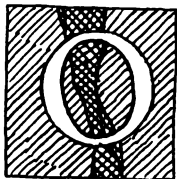
[СОНЕТ 23]

Ой леле! Перед силою зітхання,
Що в серці народилося моїм,
Скорились очі, і зробились їм
Ненависними грішні пожадання.

Вони живуть у прагненні одним —
Плачем являти жалощі й страждання.
Вінком тортур їх наряджа Кохання,
І світло сліз туманиться на нім.

Йде жаль із серця, й серце в ньому тоне,
І сповиває чорна непроглядь
Кохання, що від болю непритомне.

Але найбільше сі думки болять,
Де сховане ім'я моєї донни,
Що відійшла навік за тінь розп'ять.

після тієї смуту трапилося (тоді саме, коли багато люду йшло побачити той благословенний образ, що залишив нам Ісус Христос яко подобу пречудовного лику свого, котрий преславно споглядає моя панна), кілька прочан проходило однією вулицею, що пролягає посередині міста, де народилася, жила й померла найшляхетніша панна; і йшли ті прочани, як мені здалося, у великій задумі. Я ж, розмірковуючи про них, сказав сам до себе: «Сі прочани, видається мені, йдуть із далеких місць, і я не думаю, щоб вони чули поголоску про ту панну; вони не знають про неї нічого; так само й думки їхні про інші речі, і думають вони, можливо, про далеких друзів своїх, про яких ми нічого не знаємо». Потім я сказав собі: «Я знаю, що коли б вони були з близького краю, то хоч трохи збентежилися б, проходячи скорботним містом». Потім я сказав самому собі: «Коли б я міг їх трохи затримати, я змусив би плакати й їх, перш ніж пішли вони з того міста, бо я сказав би їм слова, що примусили б до сліз кожного, хто чує їх». І от, коли вони зникли з очей, я намислив написати сонета, в якому виказав би те, що казав самому собі, а для того, щоб се мало ще жалібніший вигляд, я поклав собі казати так, ніби вдавався до них; і от я написав такого сонета, що починається: «О пілігрими...» Кажу ж я «пілігрими» у згоді з широким значенням слова, бо «пілігрими» можна розуміти в двоїстому значенні, у широкому

і вузькому: у широкому, оскільки прочанин є той, хто перебуває далеко від батьківщини своєї; у вузькому ж значенні, за прочанина вважається лише той, хто йде до дому святого Іакова або повертається звідти, і тому треба знати, що троїстим способом іменуються, власне, люди, які йдуть на служіння всевишньому; вони іменуються п а л ь м і є р а м и, оскільки повертаються з-за моря, звідки часто вони привозять пальми; вони іменуються п е р е г р и н а м и, оскільки йдуть додому в Галісії, бо гробниця святого Іакова далі від батьківщини, ніж гробниця якого-небудь іншого апостола; вони іменуються р и м л я н а м и, оскільки йдуть до Риму, куди про-
стували й ті, яких я іменую прочанами. Сонета сього я не поділяю, бо його доволі витлумачив сей виклад.

[СОНЕТ 24]

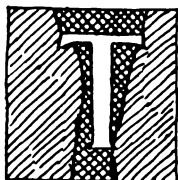
О пілігрими, ви йдете поволі,
Замислившись про нетутешній світ.
Показує знеможений ваш вид,
Що дальній шлях вам ліг на суходолі.

Чому не плачете ви мимоволі,
Ступивши в цю оселю смутку й бід?
Таж, мабуть, ви помітили тут слід
Тяжкої втрати, горя і недолі?

Якби почули ви слова мої,
Що серце вам в зітханнях каже й кличе,—
Ви б тут лишились, плачучи зі втрати.

Вона померла, наша Беатріче!
І розповідь про наглу смерть її
Така, що змусить кожного ридати.

XLI

оді удалися до мене дві шляхетні донни, щоб я прислав їм ті мої вірші, і я, подумавши про їхню шляхетність, поклав собі послати їм і скласти ще нову річ, аби відіслати її разом з іншими і тим самим поштивніше вволити їхнє прохання. І я намислив тоді сонета, що розповідає про мій стан, і послав його укупі з попереднім сонетом і ще з іншим, що починається: «Прийдіть почути...» Сонет, якого я склав тоді, починається «За сферу...», має в собі п'ять частин. У першій я кажу, куди лине моя думка, даючи їй назву одної її дії; у другій кажу, чого лине вона вгору, себто хто веде її туди. У третій кажу, що вона бачить, себто яку донну, шановану в височині; і тоді я називаю її мандрівним духом (бо він лине вгору духово) і, яко мандрівець, далеко від батьківщини своєї, лишається там. У четвертій кажу, як бачить він її такою, себто в такій гідності, що я не можу досягнути її: і означає ж се те, що моя думка піднімається в її гідності на такий ступінь, що мій розум нездатний сього досягнути, беручи до уваги, що розум наш до тих благословенних душ—як німічне око до сонця; те саме каже і філософ у другій книжці метафізики. У п'ятій кажу, що я хоч і не можу розуміти того, куди пориває мене думка, себто до її чудовної гідності, все ж розумію все те, як роздум про мою пані, бо я часто чую ім'я її в моїй думці; наприкінці ж п'ятої частини кажу «донни милі», щоб пояснити, що саме

донни є ті, до кого вдаюся. Друга частина починається так: «Його нова Розумність посилає...», третя так: «І ось воно в жаданій стороні...», четверта — «Усе, що так...», п'ята — так: «Проте, коли я чую...» Можна було б ще тонше провести поділ і тонше виявити сутність, але можна обійтися і тими розділами, а тому я й не стану підрозділяти їх далі:

[СОНЕТ 25]

За сферу, що кружляє вдалині,
Зітхання мого серця долинає:
Його нова Розумність посилає,
Яку в сльозах Любов дала мені.

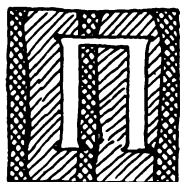
І ось воно в жаданій стороні,
Там донну славлять — рівних їй немає.
І дух мандрівний з дива завмирає,
Коли глядить на риси осяйні.

Усе, що так ряхтить йому у вічі,
Він болісному серцю відкрива.
Ту мову хитру я збагнуть не в силі.

Проте, коли я чую ті слова
Й між них ловлю імення Беатріче,
Я розумію все, о донни милі.

XLII

ісля сього сонета було мені уроче видиво, в
якому споглядав я речі, що спонукали мене
не говорити про ту благословенну доти, поки
я не зможу розповісти про неї достойніше.
І щоб осягти те, я вчуся, скільки можу, як про
те справді знає вона. Отож, коли ласка буде у того, хто жи-
вить усе живуще, аби моє життя продовжилося ще кілька
років, я сподіваюся сказати про неї те, чого ніколи ще не го-
ворилося ні про кого. А потім хай сподобить той, хто є гос-
подь милосердний, щоб душа моя могла полинути і побачити
славу своєї панни, себто благословенної Беатріче, яка досто-
славно споглядає образ того, *qui est per cuncta saecula benedic-
tus in saecula saeculorum. Amen.*

ДАНТОВЕ БЕЗМЕЖЖЯ

Спочатку докочується луна. Спочатку дослухаєш, як далекий підземний гул століть викочує перед тобою велетенське палахкотливе світило. Над кожним поколінням, яке спромагається на повагу до себе, сходить Данте. Середньовіччя мало на нього права як на флорентійського пріора, як на равеннського вигнанця, людство ж завжди має на нього право як на генія.

Вихори пристрастей тогочасних так вивищили надлюдську поstatь цього останнього поета середньовіччя і разом з тим першого поета нового часу, як висловлювався Енгельс *, а на бліде чоло поклали знак такої незбагненої скорботи і суворої всевладності, що з флорентійця, певно, ніколи не спаде містичний плащ напівлюдина-напівбога. Навіть наша доба теж ні на що не здатна, крім подиву. І коли одна веронська балакуха шепотіла сусідці, пальцями показуючи на поета: «Глянь-но, он іде та людина, яка спускалася в пекло», важко не повірити їй і зараз, абсолютно упевнившись в атеїстичних твердженнях своєї доби, що пекло розташоване не під землею.

Данте народився у Флоренції в травні 1265 року в сім'ї старовинних, але небагатих дворян. «Його прізвище Аліг'єрі,— як писав Іван Франко,— вказує на німецьке походження його роду. Аліг'єрі — се, очевидно, старонімецьке Альдігер, або ж Вальтегер — Держиспис, де в чому близьке до імені другого велетня поезії Шекспіра, яке означає «Грясиспис»**. Проте сам Данте вважав, що його предки походять з Риму, ніби наперед відхиляючи тези майбутніх «тевтонофілів», що ж до І. Франка, то він брав свої відомості в Карла Федерна.

* Ф. Енгельс. Передмова до італійського видання «Маніфест Комуністичної партії» 1893 року, в кн.: К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. 22. стор. 362.

** І. Франко. Данте Аліг'єрі.. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії, Львів, 1913, стор. 56.

Майбутній поет рано осиротів. Школа мало що дала йому — якісь знання з історії, з елементарної теології, астрономії, природознавства. Отой освічений енциклопедично на ті часи Данте виріс самотужки. Рано визрілий розум, виняткова обдарованість юнака привернули до себе увагу флорентійської громадськості. В 1283 році він здобуває права флорентійського громадянства. Кілька разів його обирають до ради ста, всевладної інституції міста. Нарешті в 1300 році — пріором, одним з шести «міністрів» Флоренції. Данте, як представника партії «білих» гвельфів, у 1302 році «чорні» гвельфи, що стали при владі, засудили на довічне вигнання з Флоренції. І вже до самої смерті в Равенні в 1321 році поет пізнавав

...яким солоним тістом
Смакує хліб чужий, як твердо вгору
І вниз ходити сходами чужими.

Двадцятилітнє вигнання, вічна бідність, розчарування за розчаруванням, нелюдська погорда маленького, непоказного чоловічка, завжди згорбленого і завжди готового до відсічі, та каторжна праця над твором, який і досі не перестав бути одним з дев'яти чудес світу і який цього маленького чоловічка з густою чорною бородою так вирівняв і вивищив, що правдиві спостереження малого тоді Боккаччо, який бачив старого Данте, нам здаються мало не особистою образою — в нашій уяві Данте високий, стрункий, суворий і демонічний.

Східна притча розповідає про сліпців-пілігримів, яким зустрівся по дорозі слон. Кожен з них, ніколи не бачивши слона, визначав його напوماдки. Одному з них він здався колоною, бо той натрапив на його ногу, другому — рухливою стіною, бо той мацав його тулуб, третьому — пальмовим листям, бо він підняв руку до вух слона. Певно ж, що, освоюючи таку велетенську постать, як Данте, багато дантологів потрапляють у становище східних прочан. Не знаю, чи бодай один з мандрівників зміг почути, як б'ється серце тієї незабгненої істоти, але багато дантологів забувають, що ритми «Божественної комедії» чи «Нового життя» відповідають архіточним ритмам найхолоднішого і найполум'янішого серця з усіх сердець, які будь-коли служили поезії. Поети, що прагнуть до універсальності своїх чуттів, мають перед собою її взірець. Гете дивився на сонце з олімпійських висот, та й йому інколи застували хмари, Данте ж міг бачити сонце крізь товщу землі — прямисінько з пекла.

Хліб біблії не був зачерствий для нього. Гарячі подуви Ісремії

чи Екклесіаста коли не принесли жаринки для його майбутнього полум'я, то прикрилили вітер, аби роздмухати його кострище.

Він освоював Боеція і Ціцерона, Арістотеля і Авіценну, Гіппократа і Птолемея, вишукував зерна в лущинні схоластики середньовіччя, часто заплутувався, блукав і, що звучить тепер майже комічно, коли не міг з'ясувати питання про походження матерії, то часто облишав предмет, аби вдатись до дослідження суті благородства.

Кажуть, що бог обділив його політичним талантом. Сам Данте в листі, який бачив його біограф Бруні, стверджує, що всі його лиха почалися з пріорства. Певно, йдеться про талант підступництва, брак якого позбавив Данте батьківщини. Витончена, шляхетна натура, натура справжнього флорентійця, завжди дітклива і надміру палахкотлива, змушена йти на зебри. Будинок поета знищують, нещасна дружина з дітьми залишається напризволяще.

Папа Боніфацій тихенько наказав спалити Данте. Та сталося інакше — поет прирік папу на вічний вогонь у пеклі. А вже ж, як писав колись Гейне:

Кого в таке пекло впакує поет,
То й бог його відтам не вийме *.

Історики пишуть, що незадовго перед народженням Данте в небі з'явилась комета. Її таємнича китиця віщувала щось незвичайне: маги бачили таку перед різдвом Христовим, Светоній пише, що така з'явилась в ніч смерті Цезаря, та комета цього разу була вже надто яристою. Друг і вчитель Дантів Брунетто Латіні віщував йому славу як астролог—переконливим доказом був гороскоп. Яка б доля іронії не освітлювала цих «пророцтв», вона миттю згасає на вітрі Дантових нещастів і трагедій—до нас докотилась буря. Може, здадуться нам гірко-смішними і найстрашніші сцени в «Пеклі», адже за плечима нашого часу Освенціми і Хіросіми, може, поблажлива іронія спалахне на вустах наших від найчарівніших блаженств раю, але дивовижно чисте моральне здоров'я поета збентежить нас, а обрії його духу, велич бунту, неосяжна гармонія генія і жорстоко солодка безвість його фантазії навіки приголомшать. Кривавий час породив поета. Він і тепер не може всидіти в раю. Беатріче знову його відпускає в життя — «в праліс той заклятий, бір непрохідний в мороці страшному».

* Г. Гейне, Німеччина, перекл. І. Франка, в кн.: І. Франко, Твори, т. XXVII, К., 1929, стор. 245.

Карлейль так описує зовнішність Данте на портреті, «який так хотілося б вважати справжнім»: «Найсумніше обличчя і, мабуть, найпечальніше з найсумніших будь-коли змальованих. Зображене воно самотнім, ніби в порожньому просторі, з головою, повитою єдиним лавром, з виразом невтишимого горя і страждання, але й з глибоким усвідомленням безсмертної перемоги,— обличчя, таке знаменне для всієї історії Данте. Мені здається, що це найскорботніший образ із усіх, будь-коли змальованих з натури, глибоко трагічний, поймаючий за серце образ. Основа його — лагідність, ніжність і голублива любов, ніби в дитини, та все це ніби застигло в гострій суперечності, в зреченні, відчуженості і гордій безвихідності скорботи. Лагідна, ефірна душа, проте дивиться на світ так строго, так суворо, так непримиренно, ніби сама вона замкнена в холодний в'язниця з криги. Разом з тим це скорбота мовчазна, безмовно презирлива: в розрізі його вуст щось подібне на презирство бога до того, що роз'їдає йому серце, ніби це щось жалюгідне і нікчемне, ніби той, кого воно владно катує і душить, значно вищий від цього всього. Це обличчя людини, вся істота якої переповнена протестом, а все життя — непримиренна битва проти світу. Любов, цілковито перетворена в гнів, постійний, праведний, **безмовний**,— гнів божества!»*

Волюнтаристичний дух цих сентенцій не позбавляє їх загалом точного і глибокого проникнення в самісіньку суть Дантової істоти — поет гнівався за всіх неіснуючих богів, перебравши за коротку мить життя всі божеські гнівальні функції, як би ми сказали тепер. Яка б, здавалося, невідповідність орлиного профілю жорстокого поета з ніби легким і сонячно життєрадісним характером нації, що його породила...

Данте володів чи не найбільшою фантазією з усіх відомих нам поетів. Звичайно, залишений поетом світ ідей і образів, зматеріалізованих у творах, є лише гармонійною кристалізацією всього того безмежного, безбережного хаосу, який уміщався в душі Аліг'єрі, який був її солодким гнобителем і джерелом Дантової гордині. Де Санктіс, історик італійської літератури, ставить межові стовпи між уявою і фантазією, віддаючи останню тільки справжнім великим поетам. Уява — це здатність прикрашувати, роздвічувати, пригладжувати. Найбільша здатність уяви — це відтворення подоби життя у вигляді алегорії або персоніфікації. Фантазія ж — це дар творчий, інтуїтив-

* К. Ф е д е р н. Данте и его время. Москва, 1911, стор. 161.

ний, спонтанний. Уява пластична, вона малює образ, це її конечна ціль; фантазія діє всередині, зачіпаючи зовнішній бік лише для повнішого розкриття внутрішнього життя. Уява — це аналіз: чим більше вона намагається прикрашувати, малювати, тим більше вона віддаляється від суті, від того цілого, в чому — саме життя. Фантазія — це синтез, який кожним штрихом створює враження, почуття живої людини і її образ.

Варто було наголосити на різниці між уявою і фантазією, бо здебільшого вважають ці поняття тотожними. Варто сказати тут, що, коли Данте ламав традиції і віддавався плинові своєї фантазії, а геніальна фантазія потребує завжди геніального розуму, там живі почуття і досі вражають. І вже окремі образи створюють безмежжя, а не царина, де вони побутують. Так забиває дух над прірвою, так підламуються мимоволі ноги над урвищем і тріпоче серце не перед бездонням провалля — острах у людини виникає од маленького камінчика, який щойно обірвався під її ногами і пострибав по уступах униз з тонким скреготом, утворюючи смертельний подих одлуння. Людина здригається...

Ось що писав про свою «Божественну комедію» сам Данте в латинському листі до Кангранде делла Скала: «Смисл поеми багатозначний: він не тільки буквальний, але й алегоричний, моральний і анагогічний, тобто надсмисловий, такий, що вище смислу. Ціль поеми — вирвати людей, живущих нині, із стану мізерії і привести до стану щастя. Той вид філософії, який у поемі є керівним, це етика, бо ж поема написана і в цілому, і в частинах не для споглядальних цілей, а для дії». «І коли, — ще раз наголошує основну думку Данте, — в якому-небудь місці чи уривку виклад має характер споглядальний, то ціль його все-таки не споглядальна, а дійова». Зробити людей щасливими — на менше Данте не згоден. Ось така категоричність суджень, така всеоб'ємність прагнень — болісна рана, що ніколи не загоїться. Чвари між гібеллінами і гвельфами нікого не цікавлять, та кожному є діло до рівня Дантової ненависті і любові, бо ж не звичайному людському серцю були вони вділені. Сили, які переповняли Данте, переклюпувались через край, нарешті знайшли вихід — великий суддя середньовіччя, перебравши на себе самовільно функції всіх божих помічників, воздавав за гріхи. Безперечно, коли б політична кар'єра його склалася інакше, — хто зна, в якому вигляді до нас дійшла б його основна річ і чи взагалі він на неї спромігся б. Надто вже багато пекучої ненависті сіллю осіло на цих безжальних терцинах. Про що б

він не писав, яка б думка не водила його пером,— всюди він не минає нагоди познущатись над папством і Флоренцією. Скільки витончених рикошетів, яка віртуозність захованих алегоричних уколів! Навіть у присутності самого бога (Рай, XXXI, 39) з тронного залу можна випустити пекучу епіграму в обличчя мами і мачухи — Флоренції.

Данте міг віддавати борги з мечем у руках, перо його слухалось незрівнянно краще, та робота меча йому, синові свого часу, здавалась більш переконливою. В цьому він дістав цілковиту, хоч і своєрідну підтримку через півтисячоліття з боку лорда Байрона: «Хто став би писати, коли б мав можливість робити дещо ліпше?» «Дія, дія, дія»,— говорив Демосфен. Дія, дія,— кажу я,— а не писанина, особливо у віршах. Гляньте-но, які нудні існування, повні вічного скигління, як прожила вся письменницька братія, і які вони всі пусті і нікчемні, за виключенням Сервантеса, Тассо, Данте, Аріосто, Клейста (які були доблесні і діяльні громадяни), Есхіла, Софокла і кількох інших древніх*.

В основу «Божественної комедії» поет поклав принцип, що панував у тогочасному суспільстві: споглядання потойбічного світу вже є шляхом до спасіння душі, що страждає в тілесних лабетах. Данте очищається сам, очищається кожен, кого він веде за собою. Вергілій веде поета, поет же приводить кожного, хто заблудився в нетрях життя. Будова таких циклопічних розмірів могла бути вивершена тільки людиною віруючою, віруючою глибоко і щиро, часом несамовито. Чи не після таких месіанських пожеж підіймався потім страшний Савонарола. Данте позбавлений переданостольського стану роздумувань, він з самого початку, вже з «Vita nova», апостол, апостол, який досяг цього сану самоправно, не покладаючись на певність божих санкцій. Так по-апостольськи віщати міг тільки він, так фанатично карати міг тільки один поет, дивно лише, як людина з такою архіаєлізною вірою і певністю не започаткувала нової релігії,— певно ж, що тільки поет в Данте врятував нас від Данте-реформатора церкви, від такого собі італійського Лютера — а й сам намісник бога на землі був дуже близько від Флоренції і страшно ненавидів Аліг'єрі...

Сонцем Дантового неба була Беатріче. Дев'ятирічним хлопчиком уперше він зустрівся з нею, майже своєю ровесницею, і відчув, як у глибинах його душі затріпотів «дух життя». З того дня починається найславніша в світі історія кохання поета до жінки. Коли в її честь був зведений сонячно-чистий палац «Нового життя», Дантові він здав-

* Д. Г. Байрон. Дневники, письма. Москва, 1963, стор. 61.

ся замалим — замалим і для його нелюдського кохання до Беатріче і до можливостей його, Дантового, духу — так кохана його під арками «Бенкету» проходить до найграндіознішого середньовічного замку «Божественної комедії».

Не можна сказати, що в Данте звичайне людське життя було малокровним. Проте внутрішнє життя було до такої міри інтенсивне, розлоге, йшло такими глибинами почувань, що організм поета часто не витримував вулканічних струсів своєї душі. Так мучився ще один геній, виборсуючи найпотужніші у світовій культурі статуї і фрески — спадкоємець Дантового безмежжя Мікеланджело Буонарроті. Навколишній світ, суєта суєт все далі віддалялися, ставали міражем, сновидінням, а світ фантазії ставав дедалі реальнішим — різкішали тіні од невідомого джерела світла.

Перлина Дантової юності «*Vita nova*» була повністю витримана в дусі *dolce stil nuovo* (школи «солодкого нового стилю»), представниками якої були в Італії Гвідо Гвініцеллі, болонський поет, і Гвідо Кавальканти, флорентієць, найближчий приятель Аліг'єрі.

Законами цієї поетичної школи було суворе поєднання найвищої ученості з найзугарнішими риторичними аксесуарами вислову. Сліди навчання в цій системі залишилися і в найпізніших терцинах «Рая».

«*Vita nova*» — це історія першого юнацького почуття в усіх його перипетіях; все відкривається, все стає видимим, варто тільки скинути містичні лати з його ніжної шкіри. Так, спроможність крил вивірялась у небі першого юнацького почуття. Містичні лати знекровлювали слабих. Його ж муза хоча інколи й тяжко поверталась у чавунних обладунках середньовіччя, зате ніколи не страждала на задишку — носіння лат зобов'язувало мати неабиякі м'язи.

Взагалі історія його поетичної діяльності підтверджує стару і добру істину: геній від джерел до гирла має якесь одне, добре ним облюбоване річище ідей і проблем, в юності лише тонко і, може, несміливо окреслює їх, в зеніті життя, упевнившись у своїх можливостях, розриває береги усталеного і суворо торжествує найбільшою радістю обранця богів — радістю першовідкривача.

Якою мірою зухвальства були наділені його можливості, коли в юнацькій поемі він, віруючий католик, уже насмілювався поставити свою любов у центр всесвіту, долю її вирішувати злагодженими руками дев'яти сфер по Птолемею, Беатріче поставити під знак «дев'яти», тобто оголосити чудом, корінь якого перебуває лише в дивній трійці, тобто в триєдианні бога, а потім ще й брати нас на ось такий найвитонченіший кпин: може, для витонченішої людини тут прогля-

нуть витонченіші причини, але це саме те, що мене вдовольняє. Так уже біля джерел Данте зумів створити такий ліричний світ, неосяжний обсягом, глибокий своїм проникненням в суть явищ, гармонійний побудовою, особистий і в той же час загальнолюдський, що перевершити його ще не наважився ніхто протягом багатьох століть.

Міра його зухвалості була його буденною мірою. Так, коли померла ота справжня Беатріче з блідим чолом, він написав листа пріорам Флоренції з приводу її кону, настільки серйозно він був переконаний, що всі поділяють його горе. І хто зна, який дощ глузувань спонув на голову поета з боку людей, що були заклопотані виборчими урнами чи виробництвом славетного зеленого сукна — а він же був вразливий навіть понад міру своєї обдарованості.

Карл Федерн наводить цілу низку різномірних тлумачень образу Беатріче—від «Нового життя» до «Божественної комедії». Так Россеті вважав, що Беатріче означає Римську імперію, Гітманн доводив, що вона не що інше, як уособлення римської церкви, Франческо Перец схилився в свою чергу до того, що це — діяльний розум, а Бартолі вважав її «ідеальною жінкою». Але ж Данте перш за все був поетом найвищого гатунку, а навіть абеткові знання з психології творчості свідчать зараз принаймні про суб'єктивність цих тверджень. Чутства і духовна любов для людини такого збурення, як Данте, були настільки нероздільними, а психологічна достовірність всіх колізій в перебігу чуття поета у «Vita nova» настільки точна, що абсолютно неможливо відривати почуття поета від живої прекрасної дівчини-коханої.

Нижній промінь Дантового кохання палахтів у такій завірюсі середньовічних кривавих пристрастей, що навіть цей найдорогоцінніший здобуток людини, її, так би мовити, визначальна субстанція забарвлювалась у колір крові. Історія любові в Італії за тисячоліття йде від знаменитої Розмунди, доньки VI століття, що любить убивцю свого батька і дядька Альбоїна: охоплена пристрастю, вона стає його дружиною і з черепа батька, як з келиха, п'є за здоров'я мужа. І вже далеко після Данте—з XVI століття — гуде кривава слава про Лукрецію Борджа. А над усім цим кривавим чадом—фіалковий запах образу Беатріче, і тяжко повірити, що цей запах був витворений з нічого суворим співцем її: ні, він належав одій з найчарівніших живих жінок світу.

Особа Беатріче, отої знаменитої флорентійки, що стала музою італійського поета, ще й досі перебуває в сфері гіпотез, а сфера

утаємничена завжди найпривабливіша. А оскільки «поезія потребує правди, а не фактів», як писав Уільям Фолкнер, спробуємо — вже вкотре! — бодай на хвилику одхилити завісу століть, а над результатами багатовічних дантологічних нашарувань, включно з багатьма сучасними, хоч де в чому по-умніватись. Данте писав, що багато хто називав її Беатріче, не знаючи, що так і мусили б її називати. Данте ніколи не писав, що мусили б її ще називати Портінарі.

Ось в чому був переконаний Франко, поділяючи гіпотези Карла Федерна, Скартацціні та інших дослідників Данте: «Хто була та пані, що першою своєю появою збудила в серці 9-літнього хлопця таку могутню пристрасть і зробилася провідною зіркою цілого його життя? Данте називає її Беатріче. З того, що він подає про неї, ми можемо дізнатися, що вона була флорентійка, дочка якогось флорентійського патриція, уроджена 1266 року, отже на рік молодша від Данте, а померла десь коло 1290 року. І більше нічого не знаємо про неї. Аж у другій половині XIV віку, яких 50 літ по Дантовій смерті, Боккаччо, що запрошений навмисно до Флоренції, читав там виклади про Данта і коментував його «Божественну комедію», подав на підставі інформації від якоїсь достовірної особи, що се була молода Беатріче, дочка близького сусіда Дантових родичів і визначного пана Фолько ді Портінарі, що пізніше вийшла заміж за молодого Сімоні де Барді і вмерла 1290 року, проживши 24 роки. П'ятсот літ вірено сим Боккаччієвим словам, поки нарешті ближчий розгляд не показав, що вони, властиво, ні на чім фактичним не оперті, а суперечать усьому тонові, всьому змістові Дантової «Vita nova», де автор оповідає про Беатріче, починаючи від її дитячого віку аж до смерті, і ані словом не згадує про її заміжжя. А прецінь же, твердять критики, воно неправдоподібно в найвищій мірі, щоб Данте, показавши Беатріче такою безмірно сильною в любові, зовсім промовчав про її вихід заміж, щоб сей вихід не зробив на нього ніякого враження. Ні, Дантова Беатріче не була заміжня, вмерла панною і лишилася для Данта назавсіді символом чистоти, ласки й святості» *.

Оцей дивний полемічний випад нашого найбільшого літературознавця є в першу чергу імпульсивним, хоч і точним, випадом поета, який намагається дістатись крізь захаращення фактів до правди. Та й чи справді так уже важливо знати через цілі століття отакісіньку маленьку істину про заміжжя чи дівоцтво прекрасної флорентійки? Яке світло проливає малий момент такого пізнання на Данте? І чи

* І. Франко. Данте Аліґ'єрі. Львів. 1913, стор. 67.

не йшлося тут Франкові про якісь свої потаємні мотиви, зв'язані з солодкою і болючою тінню Беатріче його юності — Ольгою Рощкевич? Безперечно, що і останні глибинні токи мали тут своє місце, але ж, може, найбільше завинив сам Данте, який не повідомив нас, чи носила Беатріче шлюбний перстень? Дивно, що оцеї здавалося б незначущий момент є одним з малопомітних, а все ж точних вододілів між дантологами, які намагаються прочитати біографію серця поетового, і дантологами, яким правда найвищої поетичної сповіді людства не замінить маленької купки фактів, посліпно зібраних Боккаччо. Навіть Абрам Ефрос, автор вельми цікавої статті «Молодий Данте» здається на волю позірних «фактів», а не простежує точної психологічної лінії найвитонченішого почуття, яким будь-коли обдаровувала людину природа — така вже ніжно-тонесенька струна цієї пристрасі, така чиста, що не боїться в чистоті своїй найбільшої оголеності і не знесе пилиночки фальші, а тут такі звинувачення: «Поки Беатріче проходила через етапи своєї жіночої долі, Данте робив великий фланговий марш. Її одруження, вагітність, народження доньки, хворобу, смерть він охопив складним обхідним рухом. Він хотів поєднати всі втрати в її сконі» *. А чи міг поет, якому звичайний неуклін коханої дівчини постав жакливою бідю, нерозрадным нещастям, удатися до «обхідного маневру», коли йшлося про одруження милої чи народження в неї доньки від «законного сеньйора»? Данте, трагічний геній, міг би хіба обминути найсумнішу і найсолодшу стежку нерозділеної любові, яка вивищувала стількох поетів, яким і не снилися обрії Аліг'єрі. А молода мати з малою дитиною — хіба на цю колізію поет кинув бодай малесенький мотив у «Божественній комедії», вона ж бо виросла з «Vita нова». Ніде в Данте не йдеться про любов нерозділену: інші незагойні рани пекли його. Поет, який ламав хребти стільком поетичним канонам, ламав і усталені флорентійські звичаї — він не лише співав про любов, як Петрарка, але й воістину любив. Любов не дозволяла йому фальшивити і йти на «обхідні марші»...

«Vita нова» — це надзвичайної ніжності і чистоти спів, якому схоластичні захаращення надають своєрідної, лише йому притаманної привабливості. Тут Данте в найсолодшому екстазі, він плаче, як дитина, його очі втомлені сльозопотоками, серце його пізнає гірко-солодку розкіш любовного баженства, тонкощі почуттів аж ні в чому не поступаються перед граціозними любовними злетами пізніших

* Данте. Vita нова. Вступна стаття А. Ефроса, Москва, 1934, стор. 57—58.

століть. Його любов до Беатріче не була звичайною любов'ю поета до своєї музи, в ній сконцентрувалися всі можливі для людини вияви почуття захоплення і подиву перед дівчиною, що скоріше могла б бути донькою бога, аніж смертного. І Данте садовить її в «Раю» поруч богородиці, порушивши всі християнські канони, та навіть звідти лунають найбільш пасуючі в таких випадках жіночі слова — слова ревнощів. І як би їх не намагались перетлумачити по-іншому, надто вже видима їхня гірко буденна, а тому найлюдяніша суть.

Беатріче мала рацію. Данте не тільки вважав Овідія одним з найбільших поетів поруч з Гомером, Горацієм і, звичайно, Вергілієм, в уста якого вкладена ця оцінка («Пекло», пісня III), не тільки захоплювався його «Мистецтвом любові», але й сам міг писати такі гарячі еротичні строфи, перед якими бліднуть холоднуваті чи просто раціоналістично теплі «Amores». Платонічна витонченість «Vita nova» — це лише один полюс цієї дивної натури, лише один берег його дивовижної амплітуди. Коли ж Данте засліплений до краю почуттям, до якого домішується ще й образа до жінки, що погорджує ним, — до донни П'єтри, — він поєднує в собі чуттєву силу варвара і невтолиму жагу епікурейця: «Коли б я міг взяти в руки оці біляві кучері, що стали для мене бато́гом і бичем, я схопив би їх на світанні і провів би з ними весь день і вечір. І не став би я їх милувати обережно та ніжно, а був би як ведмідь, коли йому на жарт зайдеться» («Convivio»). Така прямота, позбавлена будь-яких пересторог, аж ніяк не пасувала б віруючому католику середньовіччя — тілесний бік кохання, на відміну від часів Овідієвого Граду, тоді був чимось нечистим, принаймні стидким. Данте ж писав про це надивовижу вільно, не добираючи щотливих слів...

Визначеність, точність, відбірність слова — ознаки достеменно Дантові, але щирими їх ніколи не можна назвати. Надто вже видима невідповідність його пророцького тону, надто вже широкі крила його судейської мантиї і надто відшліфовані його афоризми, порівняння, плин його образної стихії, дуже вже вони закам'янілі — розраховані ж бо на вічність — для такого зворушливого і замало для Данте визначення, як щирість. Щирість тону не для таких клеочучих, вулканічних натур, вогонь щирості поглинається зажерливим виверженням породи. Кожен півів Дантових роздумів — плід зусиль тяжких, навіть каторжних, але не вимучених. Вимученість — ознака безсилля творчого, карб Сальєрі, мука творчих пологів — ознака здоров'я органічного таланту. Він жалівся, що од праці над своєю поемою схуд на довгі роки, що ідея поеми переслідувала його і висушувала. «Вудила

мистецтва» втримували його спонтанність, вогненна лава плинула у заздалегідь заготовлені для неї ризики, про геніальність самого планування «Божественної комедії» писав Пушкін. Тип його художньої натури був абсолютно чужий отому новому типу художника — анархіста духу, який виробили пізніші століття. Данте нагадує людині про універсальність характеру її почуттів, прагнень, він гарячий противник будь-якої анархії, різкий антипод митця типу Достоевського.

Достоевський, скараний епілепсією, відчуває життя в неймовірно підвищених дозах у передсмертну мить, спиває отруйну есенцію на грані, його мистецтво — це вольтова дуга між життям і смертю; грандіозний універсаліст Данте, найбільш наївний і найбільш віруючий з поетів, коли вже і виходить за межі людського, то тільки виводячи людину у вищі сфери «божественного» — через покуту до відродження...

Кілька слів про Данте і Україну. Наш Тарас Шевченко, будучи абсолютно вірним своїм войовничим антикріпосницьким ідеалам, відразу ж зіставляє страхітливий світ селянського життя, жахливі вчинки його визискувачів з муками і карами «Пекла»:

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!
Хто тебе не мучив? Якби розказати
Про якого-небудь одного магната
Історію-правду, то перелякати
Саме б пекло можна. А Данта старого
Полупанком нашим можна здивувати*.

Всепрониклива Леся Українка з давнини віків підіймає до життя «забуту тінь» Дантової дружини, їй віддає свою гарячу похвалу, її скромності і осмисленій непомітності, всупереч гучній славі Беатріче,—

Що раз колись до нього усміхнулась,
А в другий раз пройшла, не глянувши на нього,
А в третій раз на неї він дивився,
Коли вона в труні лежала нерухома**.

* Т. Шевченко. Твори в трьох томах. К., Держлітвидав України, 1963, т. I, стр. 376.

** Леся Українка. Твори в десяти томах. К., Держлітвидав України, 1963, т. I, стор. 224.

Цей один з найдовершеніших шедеврів Лесі, правда, коли б доскіпуватись до джерел, хибує на фактичну неточність: як кажуть дослідники, Джемма Донатті (Лесь Українка не подає її ім'я) не ховала поета в Равенні, хоч і пережила його на кілька років. Більше того, вона ніколи не ділила хліб вигнання з Данте, ніколи не залишала Флоренції, навіть тоді, коли діти їхні виросли і поет, після довгих мандрів, нарешті спинився в Равенні. Це ще більш дивовижно, бо троє дітей — П'єтро, Джакомо і Беатріче — жили з батьком і, напевно, опускали батька в могилу без матері. Хто зна, чи Лесь Українка свідомо не хотіла бачити цього, чи її ввели в оману неточні дослідження, проте освітити цю проблему саме під таким кутом зору поетеса мала повне право, гріх її звинувачувати в фактичній неточності.

Іван Франко, тоді вже недужий, за допомогою хворої лівої руки й зубів устромлював собі перо між пальці правої і, притримуючи її лівою, писав про Данте як найвищий вираз, поетичний вінець чи увічнення того, що називаємо середніми віками. Вся культура, всі муки й надії тих часів знайшли вираз в його поемі. Та, як людина геніальна, він усім своїм еством належить до новіших часів, хоча думками й поглядами коріниться в минулому. Звідси певна двоїстість його появи; консервативний і правовірний у своїх поглядах, усіма своїми силами він був революціонером і сівачем духовних революцій. Ніщє називав його гісною, що вис на могилах; Скартацціні найбільшим новочасним поетом. Італія вбачає в ньому батька своєї національної літератури, творця й незрівнянного майстра італійської мови; католики — правовірного ученика Фоми з Аквіна, та не брак і таких, що бачили в ньому єретика. Франко теж добачив у Аліг'єрі єретика, не прихильника середньовічної єресі, а вічного єретика, який з темного XIV століття без остраху випустив такі слова, «за які й тепер у XX не дуже погладили б по голівці» (І. Франко). Через верхогір'я століть один геній нахилиється до другого, щоб ще і ще раз пересвідчитись в одвічній естафеті людської честі, благородства і сонячного вогню. До того ж імператорська династія Габсбургів одним кривавим крилом зачепила була Данте — італійця XIV століття, — другим, оновленим, але таким же кривавим — Франка — українця XX віку. Для ковалєвого сина з Нагуєвичів, крім усього, велетенська постать Данте освітлювалась гарібальдійськими пожежами — італійський народ взяв Дантові гасла про національну єдність Італії як найсокровенніші, він сплатив за них кров'ю.

Львівський ерудит захлинався шаленим виром пристрасті, який

доносив його старший собрат по духу,— жоден рядок не вмирає, коли він єдиний раз навіть живлений вогнем такої пекельної сили. Випущений з тятиви, він перелітає століття і безпомилково, як самоконтролююча ракета, наздоганяє ціль, що теж встигла за століття переміститись і перефарбуватись: «О, ви, нещасні, що пануєте сьогодні, і ви, найнужденніші, що підлягаєте пануванню! Уважайте, вороги божі, на близький переворот, ви, що держите над Італією різку панування! Говорю вам, Карле і Фредеріго, ви, королі, й інші князі й тирани, погляньте, хто такі ваші дорадники, і вважайте, скільки разів кожного дня ті ваші міністри показують вам правдиву ціль людського буття. Краще б вам було низько літати, як ластівки, аніж, як яструби, заточувати найвищі круги над стервом».

Іван Франко видав у 1913 році дві книжечки про італійця: «Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезій» та другу, меншу: «Дантова друга любов». Крім інших проблем, Франко окремо висвітлює питання про Данте як творця італійської літературної мови: він-бо ж на основі свого рідного тосканського діалекту та з добірних зерен інших чотирнадцяти головних діалектів Італії витворив загальнонаціональну італійську мову, підніс її над пихатою латиною і завдав останній чи не одну з найболючіших ран.

На міцному фундаменті «Божественної комедії» і досі стоїть будова італійської літератури — яка з націй може потішитись таким гранітним підмурівком? Тільки маючи такого поета, що своїм шедевром захопив увесь народ, протяв його золотим стрижнем свого генія, національна мова, живлячись діалектами як вічними джерелами, зламала карк гордливій латині...

Хто він для нас, оцей далекий богорівний поет, якого завжди виносять на гребінь і найнепомітніші припливи людської культури? Його твори ніколи не будуть зачитуватись до дірок, від них завжди віятиме холодом недосяжного, найнепрístupніші Дантові вершини потопатимуть у морях коментарів, кількістю яких «Божественна комедія» може сперечатись навіть з біблією. Пророцтва поета використовувались папами і прибічниками Муссоліні, а один з найпорядніших сучасних католиків Джон Кеннеді любив часто цитувати слова Данте, що найгарячіше місце в пеклі заготовлено для тих, хто в час вирішальної сутички між добром і злом намагається зберегти нейтралітет. Як бачимо, Дантове знамено підіймається різними руками, опалює своїм полум'ям різні небокраї.

Данте — переконаний противник плюралістичного світу, він — завжди ідейно переконаний, а місцями надто жорстокий диктатор, навіть свого найулюбленішого вчителя Вергілія не впускає до раю — той язичник.

Мова про сучасність Данте — це не просто риторичний реверанс. Для нас — це не проблема Данте, пов'язана з бідами сучасного католицизму, це й не те, що сюрреалісти вважали Данте принаймні своїм прадідом, а Фелліні ходить 8½ колами свого сучасного кінопекала. Це в якійсь мірі зв'язано з майже осучасненою легендою про поета, про бородатого вигнанця, який на запитання, що йому потрібно, відповідає змучено: «Миру!» А найбільше це зв'язано з нашою молодого вірою в можливість витворення людиною таких гігантів духу, як Аліг'єрі...

Якось захворів німецько-французький поет Іван Голль, саме завершуючи цикл «Сон-зілля». Німецькі, австрійські, французькі і американські поети пожертвували йому з своєї крові. Вони зголошувались гуртами, щоб пропонувати найшляхетніший з усіх дарів любові. «Сон-зілля» роквітнуло-таки з серця Івана Голля, бо воно було живе лене кров'ю шістнадцятьох поетів. Данте ж може жити своєю супертемпераментною кров'ю безліч людських душ, які страждають тимчасовим чи постійним недокрів'ям. Людина може втішатися найвищою насолодою побути поруч з Данте, дихати його чистим високогірним повітрям.

Яскраве світло для сліпих — то скверна.
Хто зміря Дантів дух, той бог, а не людина.
І легше клясти край, що зрікся свого сина,
Ніж сина восхвалить, бодай хвала й мізерна.

Хай зачина Вітчизна ненажерна
Свої ворота — то ж її кровина.
Воздасть їй бог,— тяжка її провина,
Йому ж відчинить небо, хай — по тернах.

Шлях кращих завжди терном обростає.
О мачухо, його дітливих граней
Торкнулась ти брутально і жорстоко.

Достойнішого — не було й немає:
Ніхто ніколи так не був ще гнаний,
Ніхто з людей не знісся так високо *.

Ось так гостро і точно відчував Данте його геніальний брат Мікеланджело Буонарроті, а наступні століття підняли це поетичне світило ще вище, і хто зна, чи воно вже досягло свого зеніту?!

* Переклад автора статті.

ІВАН ДРАЧ

ПРИМІТКИ

„Incipit vita nova“ — починається нове життя (лат.). Одні коментатори тлумачать слова *„vita nova“* як «молоде», «юне» життя; інші — як життя відновлене, відроджене коханням до Беатріче.

I

«Удев'яте по моєму народженні...», — Данте народився 1265 р., отже, Беатріче зустрів він 1274 року.

«...обернулось небо сяйва...» — За теорією старогрецького вченого Птолемея, прийнятою в той час, і середньовічною наукою, Земля — нерухома куля, оточена великою кришталевою кулею — небом, яке рухається навколо Землі. Небо складається з дев'яти сфер, що входять одна в одну, як оболонки горошини. На семи перших розміщуються сім планет — Місяць, Меркурій, Венера, Сонце, Марс, Юпітер, Сатурн. Восьме небо — небо нерухомих зірок, а на дев'ятому зірок нема: воно складається лише з прозорої світлої речовини — кришталю — і рухається з незбагненною швидкістю. За дев'ятим небом, згідно з космографією Дантовою, є ще десяте, нерухоме, вогненне небо Емпірей — оселя божества.

«...зоряне небо пересунулося на схід на одну з дванадцятьох поділок ступеня...» — За Птолемеєвою системою небо пересувалося кожне сторіччя на один ступінь із заходу на схід. Отже, Беатріче в час зустрічі мала вісім років і чотири місяці.

«...яку багато хто звав Беатріче...» — значення ім'я Беатріче — благословенна.

«...Дух життя; дух плоті; природний дух...» — Людська душа, згідно з уявленнями, заснованими на середньовічних коментарях до

Арістотеля, мала три сили — життєву, п̄риродну і плотську (тваринну). Життєва містилась у серці й давала здоров'я тілу, природна була в мозку і рухала тіло, тваринна містилась у плунку і живила тіло. Ті три сили проявляли себе через духів зору, голосу тощо.

„Ecce deus fortior me qui veniens dominabitur mihi“ — ось божество, дужче від мене, що, прийшовши, правитиме мною.

„Apparuit jam beatitudo vestra“ — уже з'явилась утіха ваша.

„Heu miser! quia frequenter impeditus ero deinceps“ — Горе мені, бідолашному, бо віднині часто я зазнаватиму недовіли.

«...Поета Гомера словами...» — Слова Гомера про Гектора (в «Іліаді»): «Він здавався сином не смертної людини, а бога».

II

«...вийшло саме дев'ять літ...» — Данте помер усі події з 1274 до 1283 р.

III

„Ego dominus tuus“ — я володар твій.

„Vide cor tuum“ — поглянь на серце своє.

«...ознайти... тих, хто був славетним трубадуром доби...» — Сонет послано кільком поетам з проханням відповісти на нього та витлумачити видиво. Збереглися відповіді Данте да Маяно, Гвідо Кавальканті і Джіно да Пістойя. Джіно не зрозумів сонета, тезко відповів грубим віршем, Гвідо ж, намагаючись зрозуміти алегорію, щиро вітав юнака. Данте не тямився з радощів від цього відгуку шанованого поета.

IV

«...я волів погаїти од усякого...» — Етикет вимагав критися з коханням, не називати його об'єкта, але поводитись так, щоб почуття вийшло наяв.

V

«...де лунають слова про Царицю слави...» — Мовиться про церковну відправу, в якій прославлялося богородицю.

VI

Сервентеза — вид вірша, що перейшов до італійської поезії з провансальської.

VII

„*O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus*” — «О ви всі, що проходите повз мене, стривайте і погляньте, чи є скорбота, подібна до моєї» — уривок з латинського перекладу плачу пророка Ієремії над єрусалимськими руїнами.

XII

„*Fili mi, tempus est ut praetermittantur simulacra nostra*” — Сини мій, пора покінчити з кумирами нашими.

„*Ego tamquam centrum circuli, cui simili modo se habent circumferentiae partes; tu autem non sic*” — Я центр кола, якого частини рівномірно розміщені на поверхні; а ти не такий.

«...воно одказало мені вельми тьмяно...» — Сам Данте каже, що Кохання розмовляло з ним тьмяно. Дантологи по-різному висвітлюють це місце. Ось одне таке пояснення: «Я завжди той самий, а ти ні; я лишаюся сам собою, хоч де б я бував, а ти часто змінюєшся» (Джув'яні).

XIII

„*Nomina sunt consequentia rerum*” — Назви — сутність речей. Де взято цю цитату, невідомо. Можливо, що з коментарів до Фоми Аквінського. Це відгомін суперечки, що точилася між двома філософськими школами — «номіналістами» і «реалістами». Перші твердили, що поняття передують речам і формують їх, другі — що предмети визначають свої назви.

«...кликати недруга мого мадонну Милосердя...» — Милосердя назване недругом тому, що досі воно було глухе до Данте.

XIV

«...до крайніх меж буття...» — незрозуміле в Данте місце.

XVII

«...я вирішив... замовкнути і не писати більше...» — Данте розмежовує попередні твори та поезії подальші. Образи сонетів, починаючи з десятого, та канцон одбігають від умовної алегорії, що відбиває вплив школи «нового солодкого стилю».

XVIII

«...вибирати матерію... лише таку, що була б хвалою тій найлюбішій...» — Очевидячки, донни доводять, що в його віршах більше нарікання на свою долю, аніж хвали Беатріче. Засоромлений Данте постановляє віднині писати лише про свою панну.

XIX

«О донни, що пізнали вже Козання...» — Цією канцоною Данте зажив собі слави.

XXII

«...той, хто був родителем... відійшов до вічної слави...» — Йдеться про смерть Фолько Портінарі, Беатрічиного батька, що сталася 1289 року.

XXIII

„*Osanna in excelsis*“ — Слава в вишніх — цими словами зустрінуто Христа, коли він в'їжджав на осяті до Єрусалима.

«...забравши від мене ту, що була зв'язана зі мною найтіснішою кривністю...» — Боккаччо в коментарі до «Пекла» згадує про сестру Дантову, що була одружена з Леоном Поджі, який обіймав 1298 року посаду герольда у Флоренції.

XXIV

«...була донною першого мого приятеля...» — мова йде про поета Гвідо Кавальканті.

Primavera — весна (італ.). Тут вжита гра слів: *prima veggá* — перша пройде.

„*Ego vox clamantis in deserto: parate viam Domini*“ — Я голос волаючого в пустелі: готуйте шлях господеві.

«...монна Біче...» — уперше Данте наважився назвати Беатріче так, як звали її в побуті — Біче.

XXV

«...мовляв за філософом...» — філософом Данте називає Арістотеля. Цей розділ теоретичний. Данте доводить, що реалістичне трактування алегорій запровадили вперше античні поети, що народними мовами — провансальською (мова *ос*) та італійською (мова *сі*) писати вірші почато лише за півтора сторіччя перед Данте, що народної мови можна вживати тільки в любовних сюжетах, а в усіх інших — латини. Останнього твердження поет пізніше зрікся (в творі „*De vulgari eloquio*“).

„*Aeole, namque tibi...*“ — Еоле, адже тобі..

„*Tuus, o regina, quid optes explorare labor; mihi jussa capessere fas est*“ — Тобі, царице, належить визначати завдання; мені — виконувати накази.

„*Dardanidae duri*“ — суворі дарданці.

„*Multum, Roma, tamen debes civilibus armis*“ — Багато чим, Риме завдячуєш ти зброї громадянській.

„*Dic mihi, Musa, virum...*“ — Скажи мені, Музо про мужа...

„*Bella mihi, video, bella parantur, ait*“ — Війна мені бачу, війна готується,— каже.

XXVII

«...я почав тоді канцону...» — Данте записує одну строфу канцони, що скидається радше на сонет. З дальшого викладу (розд. XXVIII) можна зрозуміти, нібито Беатрічина смерть урвала цю канцону.

XXVIII

„Quomodo sedet sola civitas plena populo! Facta est quasi vidua domina gentium“ — латинський переклад біблійного «Плачу Ієремії»: «Яке самотнє це місто, повне люду! ніби лишилось воно удовою, племен володарка».

XXIX

«...Кажу, я, що за літочисленням арабським...» — Символіка цифр. Виходить, Беатріче померла 8 червня 1290 року.

XXXIII

«...до особи, такої рідної тій преславній...» — Йдеться про брата Беатріче, що приятелював з Данте і Кавальканті.

XXXV

«...я побачив одну шляхетну донну...» — йдеться про сусідку Дантову, ім'я її невідоме. Дехто з коментаторів доводить, що то була Джемма Донаті, майбутня дружина поетова.

XXXVIII

Сонет 22 присвячено іншій жінці. Щоб зв'язати його з історією кохання до Беатріче, Данте починає його дуже ускладнено тлумачити.

XL

«...тоді саме, коли багато люду йшло...» — Йдеться про паломництво до Рима, щоб уклонитися «нерукотворному образу». За переказом, коли Ісуса Христа ведено розпінати, свята Вероніка подала йому хустку втерти кривавий піт із чола і на тій хустці відбився образ.

Перегрин — чужоземець (лат.). Здавна назва ця застосовувалась до прочан. Проща відбувалася до церкви з гробом Якопо ді Компостелла в Галісії (іспанській провінції).

XLI

«...дві шляхетні донни...» — мабуть, ті самі донни, що були з Беатріче під час першої зустрічі з Данте (див. розд. II).

«...Ту мову хитру я збагнути не в силі... я розумію все, о донни милі...» — Ще сучасники вказували на суперечності двох терцин. Насправді, поет учинив так зумисне, себто він не міг збагнути сутності видива інакше, як крізь образ Беатріче, що освітлює таємницю світобудови.

XLII

«...я сподіваюся сказати...» — Данте розкриває свій намір приступити до нового твору. Цим твором була «Божественна комедія».

„...qui est per cuncta saecula benedictus in saecula saeculorum. Amen.“ — того, хто благословен повсякчас і на віки вічні. Амінь.

«VITA NOVA»
переклали з італійської:

Сонети 11, 12, 13, 14, 17, 18, 24,
канцону другу, строфу канцони,
канцону четверту — Микола
Бажан;

канцону третю — Іван Драч;

сонети 1, 5, 7, 10, 25, канцону пер-
шу — Володимир Житник;

сонети 2, 3, 4, 6, 9 — Віталій
Коротич;

сонети 8, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23 і
баладу — Дмитро Павличко.

Прозовий текст переклав і приміт-
ки склав — Анатоль Пере-
падя.

Редакція Григорія Кочура.

З М І С Т

Нове життя.	7
<i>Іван Драч</i> . Дантове безмежжя . .	111
Примітки	127

И (Італ).

Д19

ДАНТЕ АЛИГЬЕРИ

Новая жизнь

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро», Київ, Володимирська, 42.

Редактор *О. П. Довгий*. Художній редактор *Б. Л. Тулін*. Технічний редактор *В. К. Лопата*. Коректор *А. В. Кудрявцева*.

Лінотипіст *О. Т. Морозова*. Верстальник *І. І. Даруга*. Друкарі *М. М. Кесельман*, *М. Д. Фішман*. Керівник політурно-брошурувальних процесів *Є. А. Волкова*.

Здано на виробництво 24.V 1965 р.
Підписано до друку 13.IX 1965 р.
Формат паперу 60×84¹/₁₆. Фізичн. друк. арк. 8,5. Умовн. друк. арк. 7,930. Обліково-видавн. арк. 4,549. Тираж 12 000. Замовлення № 345. Ціна 31 коп. Б. З. № 3 — 1965 — поз. 29.

Київська фабрика набору Державного комітету Ради Міністрів УРСР по пресі, вул. Довженка, 5.

31 рон.
К

